

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САЊАТИ Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqqan boshlagan e-mail: info@uzas.uz 2014-yil 9-may • №19 (4262)

Асқад МУХТОР,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси

ЕВРОПАДА ҚОЛГАН ҚАБРЛАР

Тўхтаб ўтар бунда навбатма-навбат
Оналар, аскарлар, чоллар, вазирлар...
Гулларга бурканиб ётар то абад,
Европада қолган қабрлар.

Халқим, унинг ҳар бир бўғини,
Ҳар гўдакнинг умрин қадрлар.
Бунга яна ундайди уни,
Европада қолган қабрлар.

Ўлкам кўм-кўк, боғлар меҳнаткаш,
Ерни чирмаб ётар томирлар.
Шу боғларнинг илдиизига туташ,
Европада қолган қабрлар.

Юлдуздай узилар пишган ширмой нон,
Тонг шафағи каби тандирлар.
Насибалар узилмайди ҳамон,
Европада қолган қабрлар.

...Ҳар баҳор кимнидир йўқлар сингари
Лоладан тебранган адирлар...
Қалбимнинг лоладек ўт парчинлари,
Европада қолган қабрлар.

Алишер Навоий ўзининг нафақат йирик асарлари, балки ҳажман кичик рубоий, қитъа, туюқ ва фард каби шеърини намуналарда ҳам катта маъно-мазмунни ифодалаб берган донишманд шоирдир. Сиртдан қараганда, куйидаги қитъани тушунишда муаммо йўқдек.

ДУНЁ КЕЛИНЧАГИ

Қитъада шоир "халқ" деганда муайян худудда яшайдиган аҳолини эмас, балки Одам Ато ва Момо Ҳаводан тарқалиб, қиёматга қадар ер юзиде яшаб ўтайдиган бани башарни назарда тутди. Дайр — шу олам. Аммо "фарқи май"ни қандай тушуниш керак?

Ўйла, фарқи майдурлар халқ бу дайр ичраким,
Шарънинг айнул ҳаётини асар мафҳум эмас.
Бу сифатким, баҳрнинг аччиқ суйида баъзи эл
Тошлар дерлар, чучук сув ҳам, вале маълум эмас.

Жалопиддин Румий олам гафлат билан қоимдир, дейди. Шу гафлат боис, одамлар дунё лаззати ва роҳатиға майга фарқ бўлгандек берилдилар. Шуниси қизиқиқ, лаззат ва роҳатта эришиш мақсадида одам-зод бу йўлда учрайдиган ҳар қандай машаққат ва ранж-аламни унутди, дунё лаззати ва завқи одамзотни май каби ўзига асир этади.

Мумтоз адабиётимизда олам дунё аруси (келинчаги), париваш ва жаҳон шўи деган бир қанча атамалар билан аталган. Навоий бир тар-ҳибандида дунёни чиройли ва гўзал келинчақ тимсолида тасвирлаб, у пиёлага шароб қуйиб, одамзот ақлу ҳушини олиши орқали инсон танасидаги руҳ тўтисини овлашни ният қилишини айтади. Бироқ бу пиёлада аслида май мавжуд эмаслигини кўччилик англаб етмайди:

Навоийни ўрганиш

Жаҳон нўши аро қилмиш ниҳон захр,
Сен они нўш этарсен ўйлақим қанд.
Тошиб лаззатким, айларсен табассум,
Эрур ул захарханд, эрмас шакарханд.

Шарқ мумтоз адабиётини май ва шароб дунё роҳати ва лаззати, маънавий қувват манбаи каби бир қанча рамзий маъноларда қўлланади. Иккинчи мисрадаги "шаръ", "шариат" сўзининг қисқа ифодаси бўлиб, айнул ҳаёт, яъни ҳаёт булоғи ва чашмасига қиёсланаётган. Улуғ шоир одамзотни дунё лаззати ва роҳатиға фарқ бўлиш, ризқ-насиба топиш борасида ҳаддан ошмаслик, ўз эҳтиёжи даражасидан ортигини муҳтожларга бериш ва ортиқча дунёни қўлида тутиб турмасликка даъват этади.

Улуғлардан бири дунёни денгизнинг шўр сувига ўхшатиб, ундан ичган киши ўз ташналигини қондирмайди, балки бадтар қунайтиради, деганини эътиборга олсак, дунё лаззати ва роҳатиға ҳам денгизнинг шўр сувига беҳиз ўхшатилмаганини билиб олиш қийин эмас. Навоий сўзига кўра, "баъзи эл" шўр сувдан чанқоғи қонмаган одам чучук сувни қидириб, ўзини ҳолдан тойдиради, бу истак йўлида қимматли умр бой берилгани қолади, холос. Шу боис донишмандлар бу дунёнинг ҳро ҳавасларини эътироф этиб, ундан фақат ўз ҳолати ва эҳтиёжиға яра-шасини олиш билан кифояланиш энг маъқул йўл, дейдилар.

Бобомурод МҮМИН,
тадқиқотчи

9 май — Хотира ва қадрлаш кунини

Сарвар УРМОҲОВ (ЎЗА) олган сурат.

БЕТИМСОЛ МАТОНАТ

Хотира — халқ қалбининг уйғоқ нигоҳи.
Қадр эса миллат чехрасидаги
ёниқ табассумдир. Бугун
Хотира майдонларидан ёшларнинг
қадами узилмайди. Хотира улғуланиб,
Қадр тантана қилгани шу эмасми?
Бизнингча, инсонийликнинг энг гўзал
сабоғи ҳам шудир.

Пойтахтимиз марказидаги "Хотира майдони"да зарҳал китоб саҳифаларидаги рўйхатлар орасида 18-20 ёшида ҳалок бўлган уруш қатнашчилари номларига кўзингиз тушаркан, гўёки китобларнинг варақлари ҳам уларнинг қисматларини кўтаролмай оғирлашиб кетгандек туюлади. Хотираси ўзидан-дан оғир ушбу китобдан кимдир бобосини, кимдир тоғасини қидиради. Майдондаги монументал санъатнинг яна бир юксак намунаси — "Мотамсаро

она" ҳайкали пойига қўлларида гулдаста билан қадам ташлаган ҳамюртларимизнинг улғуворлик қаршида бошлари эгилганига гувоҳ бўласиз. Онанинг ўйчан қиёфасидаги дард унинг сабр-бардоши ва матонатининг чексиз эканлигидан далолатдир.

Бугун бу майдон ҳар доимгидан ҳам гавжум, ҳар доимгидан ҳам фусункор. Кўм-кўк майсалар билан қопланган майдоннинг ҳар ёғидан жилваланиб отилаётган фавворалар тинчлик

кўшигини куйлаётгандек. Ватан, ор-номус, ғалаба учун қалққан халқни ҳеч нарса енгиб, янчиб ташлай олмагани каби, музаффарият туғи қоқ кўксига қадалган собит шаҳарларни ҳам душман топтай олмаскан. Иккинчи жаҳон урушининг бизга, ҳозирги авлодга аччиқ сабоқлари, матонат ва жасорат, оқибат бобидаги ҳаётини ўғитлари олам-жаҳон. Қахрамон, матонатли шаҳарлар сағига мурувватли, меҳрли, офтоби оламтатир Тошкентни ҳам ёнма-ён қўйсак, ҳақиқатнинг юзига тик қараган бўламиз.

Тўғри, Тошкент томлари тепасида самолётлар учмади, лекин мадори, силласи қуриб бораётган шаҳарларга ўз жони, оғзидаги нонини берди, хирмондаги донини, ош-тузини меҳрини берди, толган-тутганини аямади.

Уруш ситамларига бошпана бўлди Тошкент. Фашизмнинг

қонли қўли бўғизламоқчи бўлган миллионлаб болаларга иссиқ бағрини очди. Қари-қаранглар, ожизу ожизалар — урушнинг жабрдийдаларига паноҳ бўлди. Ўзбек эли қайси эл-элат, қайси миллатлигидан қатъи назар уруш улоқтириб юборган инсонларга ўз уйининг тўридан жой берди, шу уйнинг тўрида савлат тўкиб турувчи хонадон соҳиби бўлган ота, шу ҳовлининг боғига сув тараб обод қилиб турган ўғил эса урушга кетди.

Ҳа, Ўзбекистонда бирор бир хонадон йўқ эдики урушга киминидир юбормаган бўлса... Халқимизда, қишлоқларимизда ҳамма бир-бирига қавм-қариндош, уруғ-аймоқ. Шундай экан, ўша пайтлар бутун Ўзбекистон халқи урушнинг жабрини қўрди, азобини тортиди. Ўзбекистон ҳам ўз бағридаги навқирон болаларини қўлдан берди. Шундай экан, фашизм устидан

қозонилган ғалабада Ўзбекистоннинг, ватандошларимизнинг ҳам ҳиссаси чексиз, беқиёс. Уруш азобини кўрган-кечирган, болалиги уруш даврига тўғри келган ёки ундан бериқоқда яшаган кишилар, уларнинг ўз ота-боболари тарихи, хотираси, ўтмишини қадрлагувчи фарзандлари ўша муҳиш кунларни эслаб, ўқиб, ўрганиб, ёши улғулардан эшитиб хулоса қиладилар. Ўша кунлар ҳақида гап кетса, албатта, эътироф этадилар: "Ўзбекистонми? Ўзбекистон бизга уруш йиллари нон берган, жон берган, бизни асраб қолган." дейдилар. Кимлигидан қатъи назар виждони уйғоқ бўлса, шундай дейди.

Фашизм олови ўзбекистонликларнинг ҳам уйини қуйдириб, хонадонини ёндириб ўтганини унутиб бўладими?

Давоми иккинчи саҳифада

Ёзувчилар уюшмаси вилоят бўлимларида

МИНТАҚАВИЙ СЕМИНАР

Андижон вилоятининг "Мингчинон" дам олиш масканида республика ёш ижодкорларининг "Истеъдод мактаби" минтақавий семинари бўлиб ўтди. Семинарнинг очилиш маросимида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси Муҳаммад Али, Халқ шоири Маҳмуд Тоир, адабиётшунос олим А.Алимбековлар сўзга чиқди. 2009 йилдан буён ўтказиб келинаётган "Шахрихонсой мавжлари" ёш ижодкорлар анжумани кўллаб янги истеъдодларни кашф этаётгани алоҳида таъкидлаб ўтилди.

Тадбир доирасида назм, наср, бадиий таржима, публицистика, болалар адабиёти йўналишлари бўйича шўбаларга бўлиниб машғулотлар ўтказилди. Ёш ижодкорлар орасидан келгусида ўтказиладиган республика семинарида қатнашувчи истеъдодли ёшлар сараланиб олинди ва уларнинг 30 нафарига диплом, китоблар ҳамда эсдалик совғалари топширилди.

Семинар қатнашчиларида Тўлан Низом, Гўзало Абдуллаева, Замира Рўзиева, Гулбахор Саид Фани сингари ижодкорлар иштирокидаги мушоира катта таассурот қолдирди. Шахрихон маданият уйи санъаткорлари ижросидаги чиқишлар барчага ҳуш қайфият улашди.

Ўзбекистон халқ шоири Охунжон Ҳакимов шеърини илҳомларига яхши таниш. Унинг шеърларига басталанган кўшиқлар кириб бормаган ўзбек хонадони бўлмаса керак. Шоирнинг "Фарғона рубойиси", "Баҳор экан-да", "Кўзларининг

Ёзувчилар уюшмаси раиси, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Али шоирни қўтлаб унинг қизгин ижодий фаолияти ҳусусида сўзлади. Ўзбекистон халқ шоирлари Анвар Обиджон, Тўлан Низом, "Жаҳон адабиёти" журнали бош муҳаррири Шўхрат Ризаев,

ИЖОДИЙ УЧРАШУВ

Ўзи қора", "Қизлар хаёл сурсалар" "Малаклар сурати", "Дунё, дунё", "Бир диёр бор", "Кўксингизда яшасам дейман" номли китоблари аллақачон ўқувчилар қалбидан жой олган.

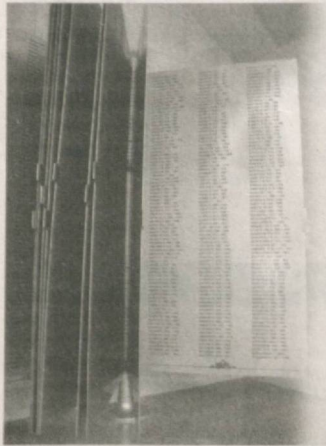
Юсуфжон қизиқ Шакаржон номидаги Фарғона вилоят мусиқа ва драма театрида шоир ижодига бағишланган адабий кеча бўлиб ўтди. Тадбирни вилоят ҳокими ўринбосари Мавлуда Хўжаева очди. Ўзбекистон

шоир Қўчқор Норқобил, шунингдек, Андижон ва Намангандан таширф буюрган ижодкорлар сўзга чиқиб, шоирни самимий дил сўзлари билан муборакбод этдилар. Адабий кечада таниқли санъаткорлар ижросида шоир шеърларига басталанган кўшиқлар янгради.

Охунжон Ҳакимов ижодига бағишланган адабий тадбирлар Қўқон ва Қува шаҳарларида ҳам бўлиб ўтди.

Ўз ахборотимиз.

БЕТИМСОЛ МАТОНАТ

Бошланиш биринчи саҳифада.

Бугун биз Иккинчи жаҳон урушида фашизм устидан қозонилган ғалабани Хотира ва қадрлаш тимсолида улуглаймиз, нишонлаймиз. Биз Хотира ва Қадр тимсолида ўша азобли, қиргин қиёматли уруш йилларини эслаймиз. Матонатли она халқимизнинг бардоши ва чидами қаршида бош эгамиз. Эркақлар урушда, қари-қартанлар, хотин-халаж, ёш болалар даладан бери келмай ишлаган, болакайлар хирмон бошига урушга кетган оталарнинг катта қа-

лишларини кийиб боришган. Ўша калиш ичига тушиб қолган бугдой донларидан ярим ҳовучгина қурмоқ қилиб еяётган болалик қаршида кўзимизга ёш келади. Эрта тонгда янтоқ япроқчаларига кўнган оқимтир кукунни шакар ўрнида ялаётган ўсмирлик кўз ўнгимизда жонланади. Кунжара еб шишиб ўлганлар, оч-наҳорлик жон-жонидан ўтиб, озиб чўп бўлиб қолган, лекин ҳовучидаги бугдойни тамшаниб-тамшаниб урушга, ғалаба учун жанг қилаётган жангчиларга юбораётган эгачи-сингилларимиз кўз ўнгимиздан ўтади. Бунимиз ким ёлгон дейди. Бу кунларни кўрганлар ҳали орамизда. Худога шукр, уларнинг умрлари янада зиёда бўлсин. Биз, ана шундай матонатли халқмиз.

Биз, ўшандай қийин ва машаққатли кунларда кўнглини кенг қилиб, эртанги кунига умид билан қараган одамларимизни хотирлаймиз. Қадрлаганда эса бугунги кунни — тинчликни, хотиржамликни, осойишталикни қадрлаймиз! Мустақиллигимизни қадрлаймиз. Дастурхоналаримиздаги нонни, даламиздаги донни улуглаймиз. Бизнинг шу кунларда етиб келишимизга ҳисса қўшган ёши улуг инсонларни азиз ва мўътабар юртдошларимизни қадрлаймиз.

Кўчқор НОРҚОБИЛ

“Минор” қабристонига ишхонадан пиёда боришга одатланганман. Йўл бўйи ёруғ нарсалар ҳақида ўйлайман. Одамнинг ёши ўтгани сайин олиб хотиралар яқинлашиб келаверар экан. Муаззам шаҳарнинг озода йўлаклариндан одимлар эканман, бинафша шамолларнинг сирли энтикишларига тўлади кўнгим... Ва хаёлларим йўлини болалик хотираларим тўсиб чиқади.

Эслаيمان: ўшанда ёз эди. Бир тўп дугоналаримга ҳавас қилиб мен ҳам сиримизни ўтлатишга чиққандим. Тўрт томондан беда гулларининг хиди анқийди. Қишлоғимизнинг қуйроқ қисмида, эски кўл бор. Биз ўша кўлнинг атрофидан сигирларимизни миҳлаб қўйиб, боши-охири йўқ ўйинларга шўнғиймиз. Бора-бора кўл атрофидан ажриқлару қамишлар ҳам тугайди. Фақатгина кўлдан сал тепароқда атрофи сим билан ўралган кириш учун кичкина эшикчаси бор “Авлиё ота қабри” деб ном олган жойдагина ажриқлар, печакгуллар барқ уриб турарди.

Чингизхон лашкарлари бостириб келаятганда қишлоқ аҳли Авлиё отанинг ҳузурига келиб нажот сўрашган. Шунда Авлиё ота қўлларини қўққа чўзиб шундай хайқирганки, бугун қишлоқ атрофидан пўлат деворлар ўсиб чиққан экан. Ёғийлар ҳарчанд уринмасин, бу пўлат деворларни бузишга кучлари етмаган. Шундан сўнг қишлоғимизнинг номи Пўлат деб аталадиган бўлган... Маъсум хотиралар ҳароратидан вужудим ҳаловат топгандек бўлади... “Минор” қабристони остонасидан ўтишим билан сокин тортаман. Кираверишдаги йўлакнинг четидан бошини ўтганлар ҳақни ҳурмати мангу эгиб олган кекса мажнунтолани яхши танийман. Унинг чилвир сочларидан

АДИБГА ЭҲТИРОМ

Абдулла Қодирий жасорати ҳар бир миллатдошимиз учун фахр ва ибрат, бекиёс ватанпарварлик мактабидир. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида буюк адиб таваллудининг 120 йиллигига бағишлаб адабий анжуман ўтказилди. Тадбирда таниқли ёзувчи ва шоирлар, адабиётшунослар, ноширлар, санъаткорлар, жамоатчилик вақиллари ва талаба-ёшлар иштирок этди.

Тадбирни Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси, Халқ ёзувчиси Мухаммад Али очиб, дунё ва ўзбек романчилигининг аъёнлари, Абдулла Қодирийнинг бу борадаги буюк хизматлари ҳусусида сўзлади. Қодирийнинг кўнгилга яқин романлари туфайли шу пайтгача мавжуд бўлган бешта романчилик мактаблари қаторига ўзбек романчилик мактаби ҳам қўшилди ва ҳақли равишда эътироф этилди.

Анжуманда таниқли адабиётшунос олимлар Умарали Норматов, Наим Каримов, Баҳодир Каримовнинг буюк адиб ижодининг моҳияти ва жозибасига доир маърузалари катта қизиқиш билан тингланди. Адабиётшунос олим Шўхрат Ризаев Абдулла Қодирий асарларининг саҳна талқинлари ҳақида, Ўзбекистон халқ артистлари Улмас Алихўжаев ва Гулҳеҳра Жамилова машҳур “Ўткан кунлар” бадиий филмини суратга олиш жараёни тўғрисидаги хотираларидан сўзладилар.

Маълумки, Абдулла Қодирийнинг “Ўткан кунлар”, “Меҳробдан чаён” романлари рус, литва, татар, инглиз, немис сингари ўнлаб тилларга таржима қилинган ва қайта-қайта нашр этилган.

Истиклол шарофати билан буюк адиб Абдулла Қодирий даҳоси бор маҳобати билан намён бўлди. Ёзувчининг танланган асарлари катта нусхаларда чоп этилмоқда. Ҳозирги кунда бир қанча кўчалар, боғ ва кутубхоналар адиб номи билан аталади.

Тадбир сўнгида Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Шўхрат Қаюмов, Фатхулла Маъсудов ва актриса Дилноза Кубаева қўшиқлар ва саҳна кўринишларини ижро этдилар.

Бахтиёр ХАЙДАРОВ

Унинг сурати худди тирик одамдай бегубор жилмайдди. У менга: — Ҳа, кўлга тушдингми, мени кўрмай ўтиб кетмоқчи эдингми? — дея ҳазиллашаётгандай эди. Ортимга қайтдим-да, устоз қабри ёнидаги ўриндиққа ўтириб олдим. Кўнглимда мавжланаётган хотиралар шивирини узоқ тингладим: Нормурод Нарзуллаевда Қашқадарё даштларидек кенглик ва болаларча бегуборлик бор эди.

Бу шоир билан жуда кўп бор учрашиб, сўхбатини олганман. Бир хотира ҳеч ёдимдан чиқмайди.

Ўзбекистон радиоси қошидаги муסיкий асарлар бадиий кенгашига жуда кўп шоирлар шеър олиб келишар, маъқул топилса, кўшиқ қилиниши учун бастакорларга тавсия этарди. Ўша кунларнинг бирида олис вилоятдан келган ҳаваскор шоир жаҳл билан хонамизга кириб келди. У менга юзланди: — Нега менинг шеърларим билан айтиладиган кўшиқларни қабул қилмай сизлар, ё сизларга китоби чиққан шоирнинг шеъри керакми? — деди.

Унинг зардасидан билдимки, ҳали китоби чиқмаган. У қўлидаги бир даста шеърни столим устига улоқтириб: — Мана ўқиб кўринг, ҳар ҳолда Нормурод Нарзуллаевнинг шеърларидан тузукдир, деди.

Жуда ғалати аҳволга тушдим. Чунки хонанинг бир бурчагида Нормурод Нарзуллаев билан Пўлат Мўмин сўхбат қилиб ўтиришарди. Назаримда бу ҳаваскор шоир Нормурод Нарзуллаевни танимас эди.

Бади

бўлмагандек унинг елкасига қоқиб кўйдим...

...Энди билсам, Нормурод Нарзуллаев бағрикенглиги, кечиримлилиги билан ўзи билмаган ҳолда бизга сабоқ берган экан...

Минор қабристонининг ўртасида жуда ҳам узун, бақувват бир чинор дарахти бор. Ҳар гал борганимда ўша чинорни ҳам зират қиламан. Назаримда бу чинорга улуг устозларнинг руҳи куч бағишлаб тургандай. Ўша чинор ёнидан сал тепароқда халқимизнинг ардоқли иходкори Шўхрат домла мангу ором олмақда.

Мармартошда Алимов Фуломжон Аминжон ўғли, деган ёзув бор. Ҳар қандай ҳашамлардан холи, бу битик устознинг қандай яшаб ўтганидан дарак бериб тургандек.

Шўхрат домла билан атиги бир мартагина сўхбатлашиб бахтига мушарраф бўлганман.

Ушанда ёз эди. Ижодкорларнинг Дўрмондаги боғида дам олиш учун боргандим. Бир куни саҳарлаб боғни кезиб юрсам, оғир хасталикка учраган устоз аёллари билан сайрга чиққан экан. Айлана бўлгач, боғ ичидаги ўриндиққа ўтирдим.

Шўхрат домла ва ая ҳам келиб шу ўриндиққа ўтирди. Домла менга юзланди:

— Нима ёзасан? — деди.

— Шеър ёзаман, — дедим унинг синчков нигоҳидан кўзимни олиб қочиб.

— Шоира экансан-да. Шоирлик осон эмас, агар яхши шоир бўламан десанг, сўзга жон киришти санъатини ўрган, юрагидан алаңгаси бор одам шоир бўлади, — деди.

Шўхрат домла билан бўлган илк ва сўнги учрашувим шундай кечган.

Орадан қанча йиллар ўтса-да, устознинг ёниқ ўғитлари ҳануз қулоғим остидан кетмайди. Зотан, не-не адабиётшунослар берган замзамали таъкиддан жуда баланд эди, мана шу бир оғиз гап...

Бу қабристонда Ватан учун, халқ учун яшаган Яхё Фуломов, Ғайбулла Ас-салом, Улмас Умарбеков, Мирзакалон Исмоилий ва жуда кўплаб улуг инсонларнинг хоки бор. Уларни зиёрат қилар эканман, қуёш қулоғимга секин шивирлади:

— Булар Ватанинг илдиэлари... Мен ҳам қўёшни такрорлайман:

Ватан илдиэлари ётибди булда, Хулога тоширлар энг ширин жонин.

Тупроққа кўшилган баланд осмондай — Бошига кўтариб Ўзбекистонни.

Қабристондан чиқар эканман, ортимдан тикилиб қолган азиз нигоҳлар ҳароратини туяман жонимда.

Остонасидан ташқарида қайнаётган ҳаёт оқимида кўшилиб кетаман. Ва яна қишлоғимиздаги кекса отахоннинг:

— Авлиёси кўп юртни ҳеч ким ва ҳеч нарса енголмайди, деган гапи ёдимга тушади.

Ҳалима АҲМЕДОВА

КАМТАРИН ИНСОН ЭДИ

Эл-юрт манфаати учун умрини фидойилик билан ўтказган инсонлар оламдан ўтгандан кейин ҳам ҳамиша барҳаёт бўлади. Агар одам боласи киндик қони тўкилган тупроққа дарахт мисоли илдиэ отмаса, Ватанини, халқини севмаса, буюк мақсадлар билан яшамаса умр деб аталмиш бетакорр имконият зое кетган бўлади.

Умрини илм-фанга бағишлаган олим, филология фанлари доктори Алибек Рустамовни бугун шоғирдлари, илм аҳли яхши хотиралар билан эслади. Академик Алибек Рустамов кўп тили биларди. Олимлар орасида: “Араб тилини ўрганишдан кўра, Африкани пиёда кезиб чиқиш осонроқ”, деган гаплар юради. Аммо таниқли олим Алибек Рустамов араб тилини мустақил равишда ўрганган. Ҳозирги Ўзбекистон Миллий университетининг филология факултетини тамомлаган бўлгуси олим ўз фаолиятини 1955 йили Шарқшунослик институтида бошлаган эди. Кейинчалик Ўзбекистон Фанлар академияси Тил ва адабиёт институтининг илмий котиби, Ўзбекистон Миллий университети доценти, Жаҳон тиллари университети ҳамда Тошкент давлат шарқшунослик институтининг кафедра мудир ва профессори вазифаларида фаолият олиб борди. Теран билимли зукко олимнинг ўзбек тилшунослиги, шарқшунослик, матншунослик ва таржимашуносликнинг долзарб масалаларига оид монография ва рисоалари, кўплаб илмий публицистик мақолалари кенг жамоатчиликка маълум.

Айниқса, ўзбек адабий тилининг асосчиси Алишер Навоий тилини ўрганиш, асарлари тадқиқи билан шуғулланиш, буюк бобомизнинг ўз даври, ўша давр ижтимоий-иқтисодий, диний ҳаётига оид қарашлари, бебаҳо меросини чуқур ўрганиш, шоир ижодидаги юксак гуманистик ғояларни кенг тарғиб этиш борасида Алибек домланинг хизматлари беқиёс. Устоз олим қаламига мансуб “Навоий тилининг грамматик хусусиятлари”, “Навоийнинг бадиий маҳорати”, “Сўз ҳақида сўз”, “Ҳазрати

Навоийнинг маънавий ва суварий шарафлари” сингари китоблари ҳамда оммавий ахборот воситаларида кўплаб маърифий чиқишлари ўзининг илмий теранлиги ва таъсирчанлиги билан ажралиб туради. У араб ва форс тилида ёзилган асарларни, Маҳмуд Кошғарийнинг “Девонул лу-

Яхшидан боғ...

готит турк”, XI аср ёзма ёдгорлиги “Кутадгу билиг”ни рус тилига таржима қилишда бор имкониятларини ишга солди. Қадимги турк тили ва ёзувларини пурта билгани боис, VI-IX аср ёдномаси бўлмиш тошга битилган битикларни таҳлил қилди. “Маҳмуд Замакшарий”, “Ҳабибий шеърларнинг вазни”, “Аруз ҳақида сўхбатлар”, “Қадимги туркий тил” каби рисоалар ва дарсликни яратди. Ўтмиш аллоамларимиз ҳақида “Жавҳарий”, “Жамолдин Туркий”, “Жамолдин Ибодий”,

“Жамол Қарший”, “Туркий тил”, “Сўз”, “Тил” каби туркум мақолалар тайёрлаб Ўзбек қомусларига киритди. Алибек Рустамов ниҳоятда камтар ва беназир инсон эди. Бирор нарсани сўрасангиз қисқа, лекин чуқур маъноли жавоб қилар эди. Ҳеч қачон билимдонлигини, кўп тил билишини бировларга мақтаниб гапирмаган. Ҳазрат Алишер Навоий таъкидлаганидек:

Билимдан лоф урмоқ подонлик, Шу подонликни англамоқ донолик.

Мамлакатимиз илм-фанини ривожлантириш борасидаги ҳалол ва фидокорона хизматлари учун Алибек домла давлатимиз томонидан “Эл-юрт хурмати” ордени билан тақдирланди.

Инсоннинг неча йил яшагани эмас, қандай яшагани муҳим. Алибек Рустамов ўз фаолияти давомида нафақат илм-фан ривожига ҳисса қўшди, балки кўплаб ёшларга устозлик қилди, фан докторлари, фан номзодларини тайёрлади. Олимнинг ана шу беқиёс хизматларини бугун шоғирлари ҳам хурмат билан тилга олишадди.

Хотира авлодлар ўртасидаги кўприк. У туфайли яхшилар ёди абадий, аждодлар барҳаётдир.

Ғани АБДУРАҲМОВ, академик

ҚУЁШЛИ ХОТИРАЛАР

мангуликнинг хиди келади. Ва яна бу ерда ётган шоирларнинг ёзилмай қолган шеърларининг тўлиқини бор унинг кокилларининг титроқларида...

Бу муқаддас маконда не-не улуг зотларнинг орзу армонлари, муборак хотиралари кезиб юрганини дилимдан ҳис қиламан. Улкан мангулик боғини сайр қилаётгандек бўламан гўё.

Турли-туман гуллар, дарахтлар, озода йўлакларда табэрроқ руҳларнинг нигоҳлари бордек...

Мана, содда инсон, дилкаш ижодкор Омон Мухторовнинг қабри ястани ётибди. Бу қабр неғадир ҳаёт ўйинларидан чарчаб, онаси бағрида мириқиб ухлаётган гўдакни ёдга солиди.

Омон ака жуда камсукум, меҳнаткаш инсон эди. Ҳануз эслаيمان: ёмғир шаррос қуяётган кун кўчада учрашиб қолдик. Соябонларни ҳуш кўрмаслигим боис одатдагидай усти бошим шалаббо эди. У йўқ дейишимга қарамай, қўлидаги катта соябонни дарҳол менга тутқазди. Ўзи эса ёмғирда қолди.

Омон Мухторов ҳаётда ҳам шундай эди. Ўзидан аввал бошқалар ҳақида қайғурарди. Аини дамда кўнглим иссиқ меҳрға, исмсиз соғинчга тўлганини туйдим...

Қўшлар бири қўйиб, бири сайрар, анвойи дарахтларнинг япроқлари илоҳий оятларни такрорлаётган кимсадай сирли шивирларди.

Бу шивирларни сипқориб ичаётган руҳим лаҳза сайин улғайиб бораётганини сездим.

Азиз инсонларнинг зиёратига шошиларканман ногаҳон оппоқ атиргулар ичидан кимдир менга тикилгандек бўлди. Бурилиб қарадим. Не кўз билан кўрайки, Нормурод Нарзуллаев ўша атиргулар ичидан жилмайиб боқиб турарди.

Нормурод ака ўзига ярашган табассум ила жилмайиб:

— Қани, шеърингизни берингчи, — деди у йигитга қараб. Йигит стол устидаги шеърларни дарвор унинг қўлига тутқазди. Нормурод ака шеърларни синиқлаб ўқиди ва ҳаваскор шоирга:

— Шеърларингиз дуруст, фақат қўшиққа мойил оҳангдор сўзлар кам. Агар китоб чиқариш ниятингиз бўлса, бизнинг нашриётга олиб бординг, ёрдам бераман, — деди.

Шоир ҳовлиқиб сўради: — Ростдан ҳам китобимни чиқариб берасизми?

— Албатта, чиқарамиз, — деди Нормурод ака ва чўнтагидан ташриф қозончи чиқариб ҳаваскор шоирга тутди. У ташриф қозончи қўлига олар экан, шоирга бир муддат тикилди-да, шошилиб: — Узр, устоз, ҳалиги гапим учун мени кечиринг, сизни танимабман, — деди.

Нормурод ака эса ҳеч нарса

Унинг юраги, қўллари, бутун жисми муסיқага талпинарди. Қўшнинг сайрашими, шамолнинг эсишими, сал садо берадиган ҳар қандай овоз тўғри юрагига оқиб кирарди. Шунда у, тўхтаб узоқ тинглар, худди кимгадир, маъқул дегандек бошини тебратарди.

Анча вақт, баъзан ойналаб бир оҳанг таъсирида гарансиб юраверарди. Юрагига бир қуш кириб олгану, сайрашга имкон, вақт тополмай типирчиларди, типирчиланарди. Қуш ҳар қанот қоққанида у бир тебранар, хаёлнинг учқур отларига миниб узоқ-узоқларга кетарди. Бир сафар Чайковский уй-музейига боргандек ҳам бўлди. О, у учқур хаёллар. Худди яёловларда ўтлаб юрган уюр-уюр отлар янглиғ беҳаддик, кўп ва чопагон эди-да. Бир гўзал дамлар экан, болалик...

Унинг танасидаги бор ҳужайраси муסיқа ҳақида ўйларди. Кутулмаганда уни урушга олиб кетишди. Ўн етти ёшида. Ота-онаси болалигининг дастлабки йилларидаёқ оламдан ўтганди. Ортидан момоси йиғлаб қолаверди. Ўн етти ёшли йигитча. Булоқдай тоза, баҳор осмонидай бегубор эди. У ўшанда бирор марта бўлсин ўртоқлари билан ҳам ҳазиллашиб “уруш-уруш” ўйнамаганди. Пианино чалишни орзу қилган қўлларга пулемёт тутқазилди. Одамларнинг

ПИАНИНО ВА ПУЛЕМЁТ

шодон кулгусио олқисини истаган кўзларига, ваҳимали ўрмонларнио бемехр осмон ва аскарларни кўрсатишди. Ёш бошига бембалар ёғилди. Қалдирғочларнинг қайчи парвозини мириқиб томоша қилган кўзлари соатлаб, кунлаб самолёт кутадиган бўлди. Қалбда пианино, олдда пулемёт. Пианино чалишга ўрганган бармоқлари пулемётга мослашди.

Уша ўн етти ёшли пулемётчи бугун Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби, муסיқашунос, “Эл-юрт хурмати” ордени, “Жасорат” медали соҳиби Аҳмад Жабборовдир. 1925 йили Наманган вилоятида туғилган, 1942 йили урушга кетиб, саккиз йил дағанда Ўзбекистонга — она диёрига қайтиш насиб этган отахон шундай дейди:

— Уруш 1945 йил туғди. Биз бўлса ёш эдик... У кунларни унуттиш оғир, эслаш унданда азоблироқ. Кеча сиз билан мириқиб сўхбатлашган одам эрталаб йўқ. Самарқандлик бир дўстим бўларди. Ён сумқасида икки кило гуруч солиб юрарди. Ўлдирса ҳам ош ўлдирсин, бир ош қилиб еймиз, деб ниҳат қиларди. Афсус, улгурмади. Гуруч билан бирга дафн этди. Яна нима дей? Пешонамда омон қолиш битилган экан, мана, яшаб юрибман. Шўхур, дорилмомон кунларга етдик. Истиклолни кўрдик. Биз каби кексаларнинг ғамини ейдиган давлатимиз бор. Ёлғизлатиб қўйишгани йўқ. Кўни кеча Президентимизнинг қарорларини ўқиб йиғлаб юбордим. Бизга яна нима керак?

Аҳмад аканинг турмуш ўртоғи Марғуба Алмашова ҳам уруш қатнашчиси. Наманганда почтада ишлаб юрган бу қизча ҳам фронт сари отланади. Минглаб, миллионлаб аскарларнинг соғинч хатларини, телеграммаларини жўнатган, не-не “Қора хат”ларга гувоҳ бўлган ўша майсадеккина қизча бугун муборак тўқсон икки ёшида.

— 1953 йили турмуш кўрдик. Бахтли яшадик. Бир инсонга қанча бахт берилса биз ҳам бена-

сиб қолмадик, — дейди онахон кўзлари порлаб. Аҳмад Жабборов урушдан қайтган беш йилдан ортиқ турли соҳаларда ишлади. 1955 йили Консерваториянинг муסיқашунослик факултетига ўқишга кирди. Сўнгра ўзбек ва рус гуруҳларига “Ўзбек муסיқа тарихи”дан сабоқ берди. 1974-1987 йилларда Тошкент маданият институтида доцент, профессор ва кафедра мудир вазифаларида ишлади. Бастакорлар уюшмаси аъзоси Аҳмад Жабборов муסיқашунос сифатида ўзбек муסיқаси тарихи, муסיқа таълими, композиторлик, ижрочилик ва муסיқа тарғиботи масалаларига бағишланган ўзбек ва рус тилларида тадқиқот ва қўлланмалар яратди. Айниқса, машҳур бастакор Тўхтасин Жалилов ҳақидаги “Илоҳий оҳанглар султони” эссеси алоҳида диққатга сазавордир. Шунингдек, Аҳмад Жабборовнинг муסיқа фанига бағишланган йигирмадан ортиқ мақолалари республикамизнинг қатор газеталарида чоп этилган.

... Гоҳида юрагинг тўлиб кетади. Худди ўзанига сийғмай қирғоққа бош ураётган дарё каби. Шунда, беихтиёр хотирангда қолган яхши-ёмон лавҳалар кўз ўнгингда жонланади. Қандай ашадда, деган савол бир марта бўлса-да, хаёлнинг келса, демек сен беҳуда нафас олмагасан, ўтаётган ҳар лаҳзани қадрлашга қодирсан. Биз ўзбекларда кекса, табарруқ ёшли инсонларни қадрлаш, ижтимоий, моддий, маънавий ҳимоя қилиш, яшаш тарзидан хабардор бўлиш, албатта, одамийлик бурчидир.

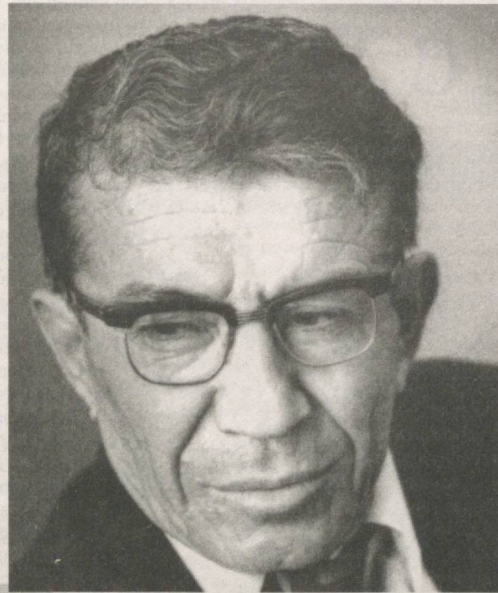
У болалигидан пианино чаларди. Бирор қўшинингми, шамолнингми овозини эшитиб қолса, мириқиб қулоқ соларди. Бироқ, уни урушга олиб кетдилар. Қўлига пулемёт тутқазилди. Пианино эса... У барибир чекинмади. Урушдан ёруғ юз билан қайтди. Яна пианино чала бошлади. Эзгуликнинг, яхшиликнинг ғалабаси шу эмасми?

Санжар ТУРСУНОВ

Тўра СУЛАЙМОН, Ўзбекистон халқ шоири

ГУЛ БИР ЁН, ЧАМАН БИР ЁН

Тўра СУЛАЙМОН (1934 — 2005) Жиззах вилояти Бахмал туманида туғилган. "Нетар кўнгул", "Мен қайга борар бўлсам", "Интитор", "Илтижо", "Сизни эсласам", "Қорақўзгинам", "Гул бир ён, чаман бир ён" шеърӣ тўпламлари, "Қорасоч", "Жаҳонгашта" сингари достонлари чоп этилган. Ўзбекистон халқ шоири (1999).

Баҳордай дуркунсан, бир сарвинозан, Хушласанг чиллада кўкламсан, ёзсан. Қаҳринг келса магар дўлсан, аёзсан. Бағримни этмагил гирён садага.

Сулув, сен сабабли афеунсозлигим, Замину замонага ишқибозлигим. Умринг боқий бўлсин, гул оразлигим, Бу кўнгул сен билан шодон, садага.

Раҳм айла рамзингга ташна қалб зордир, Кўзларим йўлингга кўп нитизордир. Масканим Гулистон — бир чаманзордир. Бир оқшом бўлиб кет меҳмон, садага.

БУ ОЛАМДА ОЙ ТАҲО...

Чаман ичинда бир гул, гул бир ён, чаман бир ён. Сарви, санобармидир? — соч бир ён, суман бир ён, Саҳар, субҳи солиқда мушк бир ён, мужгон бир ён, Тун пардасин тортса гар, ой бир ён, осмон бир ён.

Ўсган боғига олқов, ўстирган боғбонига, Хавфу хатардан сақлай келган соябонига,

Андалиб кўнар, зоғлар кўнолмас бўстонига. Мақтовига мен бир ён, борлиқ суҳандон бир ён.

Ҳаким зоти бор ерда дард бир ён, дармон бир ён, Ёринг жафокаш бўлса уй бир ён, зиндон бир ён, Икки жон бир бўлмаса — шам бир ён, шамдон бир ён, Айри бўлса йўллари — туг бир ён, шамдон бир ён.

Кўриқчиси бўлардим боғимда унар бўлса, Кузим келмай баҳорим қайта бошланар бўлса, Солномачиси бўлар магар у Қамар бўлса, Қасам ичиб айтаман: намак бир ён, нон бир ён.

Кумри, савва ошиён айлар бир гулафшон бу, Бир кокили Сир бўлса, у бири Зарафшон бу, Илоҳий санамлардан бир зурёд, бир нишон бу, Керак бўлса магар жон, жон бир ён, жаҳон бир ён.

Бу оламда Ой таҳо, муборак Кўёш таҳо, Бўй қизларнинг ичинда шу бир эгма қош таҳо. Унингдек ҳеч ким менга бўлмаса сирдош таҳо — Гўрўгли султон бир ён, Тўра Сулаймон бир ён.

КЕЛАРМИСАН?

Кўзларим йўлларингда зор, гирён, келармисан? Дилдорсиз не ҳам қилсин танда жон, келармисан?

Бу таниш лаб, таниш дил, бу ошўфта кўнгулга Жон ато қила билмиш Зарафшон, келармисан?

Гулшаннинг қулф уриши абри найсон биландир.

Сен билан бог-роғларим беҳазон, келармисан?

Севиб, севилмаганлар бебахт бир кимсалардир. Сенингсиз бўлмас бағрим фаровон, келармисан?

Ёр меҳри, диёр меҳри эл меҳри турган ерда — Не ҳожат менга тахти Сулаймон, келармисан?

СОЗ ҚУШИҒИ

Олти ой эримас Оқтовнинг қори, Кўкида чарх урар қарчиғай, сори. Ўзига мос бўлса йигитнинг ёри, Бахтидан шод бўлса онаизори, Мақтовинг келтирар сайроқ торим, ҳей.

Яхшилиқ бор ерда шай бўлган созсан, Туллари тўлишган ой бўлган созсан. Ташна лаб дилларга сой бўлган созсан, Не эзгу куйларга бой бўлган созсан, Сайрасанг қолмагай нола, зорим, ҳей.

Жонимга пайваста бог, бодомзорим, Булбуллар маскани — гулу гулзорим. Жаҳонда тенги кам овод диёрим. Бу юртда бўлмагай нолаи зорим. Ватанга армуғон дилда борим, ҳей.

Армоним йўқ дўсту ўртоқлар билан, Зап йигит-қиз, бахти барҳақлар билан. Меҳнатқаш, йўллари порлоқлар билан — Ғайрати дарёдай қайноқлар билан: Яшнағай шу қутлуг лолазорим, ҳей.

БУ ЭЛНИНГ ЎҒЛОНЛАРИ

Ассалому алайкум, бу элнинг ўғлонлари, Аломиш, Мангуберди, Гўрўгли султонлари.

Жонажон ўз халқининг суянган Асқар тоғи, Елкаси ер кўрмаган не марди майдонлари.

Пойи қадамларингиз етган ер қутлуг асли, Ота-оналарининг дардига дармонлари.

Дили дилларингизга пайванд қорасочларнинг, Бу дунёда бормикин бирон-бир армонлари.

Гар ихтиёр этсангиз бўстонга айлангуси, Бу диёрнинг дашт-дала, чўллари, ёбонлари.

Сизлар улус таянчи, қувонч, кўрк, ифтихори Сарҳад қалғаларини кўриқлар посбонлари.

Токи Сизлар бор экан хатар нелигин билмас, Мустақил бу ўлканинг мустақкам кўрғонлари.

Шаъни-шавкатингизга олқов битиш билан банд, Бахмал кентининг ўнлаб Тўра Сулаймонлари.

САДАГА

Хумор кўзлимдан бу жон садага, Бу жон нима эмиш, жаҳон садага. Қилмагил бу сўзга гумон садага Сенсиз рўйим бўлар сомон, садага.

Лола сендан олмиш ўз оллигини, Барчин ўз лафзининг ҳалоллигини. Тан олмас сенингсиз ой ойлигини, Қошингда лол қолур жайрон, садага.

Гулчеҳра УМИРОВА ЗИЁГА ТЎЛСИН ОЛАМ

ЎҒЛОНИМ

Кўзларингни юм энди, Юраги уйғоқ болам. Фақат кириб бормасин, Қалбингга мудроқ, болам.

Жажжи бармоқларингни Байроқ тутар, уққанман. Ватан, мана, сен учун, Алпомиш деб туққанман.

Болам мард бўл, мардларни, Элни ўзи алқайди. Ҳатто дайди шамолдан, Тўзонлардан сақлайди.

Кўприк бўлгин юртингга, Номард олмасин сиринг. Юрагимга боғланган, Етмиш икки томиринг.

Илму урфон нури-ла, Зиёга тўлсин олам. Шарқдан кўёшдай чику, Баланд байроқ бўл, болам.

ШЕЪР ВА БЕШИК

Туни билан тебратдим бешик, Йиғлаб ёздирмадинг шеъримни. Энди шудгор қилиб ташлайман, Юрак деган улкан еримни.

Мана, отдим қалами шартта, Оғридим бир ёғинг, болам. Эркаладим, кўчдим, овудинг, Бир бурчакда йиғлади қалам.

Мудроқ босиб кетди кўзларим, Болам ухлаб қолди бешикда. Қалам мени кечиргин энди, Кўмуларим кутар эшикда.

Туни билан тебратдим бешик, Йиғлаб ёздирмадинг шеъримни. Энди шудгор қилиб ташлайман, Юрак деган улкан еримни.

БОЛАЛАР

Ухлатманг болаларни, Бешигидан уйғотинг. Юрагига қулф солган, Эшигидан уйғотинг.

Меҳр деган зўр кўрғон, Чаман-чаман куй бўлсин. Ҳар кимнинг юрагида, Ватан деган куй бўлсин.

Тилларига қўндинг, Қушларнинг энг сайроғин. Жажжи қўлчаларига, Тутқазинг юрт байроғин.

Аждодларга муносиб, Ворис бўлинг, болалар, Жаҳолатдан, иллатдан, Олис бўлинг болалар.

Юрт тинч бўлса, эл обод, Соғ-саломат бу тандир. Шундай куч билан севинг, Жондан олдин Ватандир.

Гулчеҳра УМИРОВА 1986 йил туғилган. Низомий номидаги Педагогика университетининг филология факултетини тугатган. "Опоқ орзулар", "Шеър васли" номли китоблар муаллифи. Айни пайтда ўрта мактабда она тили ва адабиёт фанидан дарс бермоқда.

ҲИКОЯ

сотган эканмиз-а! Хай аттанг, аттанг!

Отни кучоқлаб, шўрқ-шўрқ йиғлайман. Отнинг йиғлаганини кўрганмисиз? Мен кўриб турардим. Унинг кўзларидан ҳам мўлт-мўлт ёш оқар, бошини сарак-сарак қилиб, пишқириб-пишқириб, оёғи билан ерни тепиб-тепиб, мени искаб-искаб йиғларди. Шу кўйи биз узоқ кучоқлашиб турдик. Отнинг эгаси:

— Ука, отни сотишим керак. Қўйворинг-эй, — дер эди ҳадеб. Мен эса: — Пича шошманг, ака, — дейман йиғлай-йиғлай. — Бу... отамнинг оти.

Чиниминаними? Ахир... сиз... сиз... — Отнинг эгаси ҳам бирдан эловраниб, ҳадеб елкамни силайди. — Сиз ўша... Раис бобонинг...

— Ха, ҳа, мен ўша кишининг ўғлиман... — Наҳотки?! Э-э, буни қаранг-а. Ё кудратингдан. — Отнинг эгаси атрофдагиларга маъни бера бошлади. — Мен бу отни уч йил бурун раис бободан сотиб олган эдим. Оббо, хоназод-эй. Эгасини таниди-я. Хе, қойил-э!

Томоша қилиб турганлар ҳам бири кўйиб бири: "Хе қойил-э, эгасини таниди-я" деганича, ҳайратланиб туришарди.

— Ука, сиз ҳам танидингиз-а? Жонивор сизга жуда меҳр қўйган экан. Қаранг, қаранг, кўзидаги ёшга қаранг-эй. Ё тавба-я!

Отам раҳматли отни сотаётганда ҳам у анча тархашовлик қилиб, кишнаб-кишнаб ажраллишни истамай, йиғлаб қолган экан. Бозордан қайтган онамга айтиб, роса ўксиган экан. Ўшанда отам анчагача ўзига келолмай юрди. "Замондан орқада қолмайлик", деб отни соттирган биз фарзандлар ўшанда буни сезмаганмиз, тушунмаганмиз. Хай аттанг! Отам ёшлигидан от билан катта бўлган.

Урушга борганда ҳам отлик кавалерияда хизмат қилган. "Пирон деган ақли отим бор эди", дегич эди. Тўриқни ҳам ёш, қулунлигидан асраб, от қилган эди. Ўн беш йил минди. Узоқ-узоқ жойларга беш-ўн кунлаб, кўпқариларга кетишарди. Жуда кўп совринлар айирган бу от. Бир кўпқарига борганда ўша ернинг бековули миниб юрган яп-яңги "Волга"сига алмаштирайлик, деганда отам кўнмаган экан. Кейин эса... фарзандларнинг кўнглидан ўтолмай... Эҳ-х, отажоннинг оти-я! Сенда барака кўп экан. Буни кеч билдик, афсус. Отам кўзи тириклигида бир дастурхон бошида нон еб юрган биз фарзандлар отам ўтгач, баримиз ўзимиз билан ўзимиз бўлиб кетдик. Отам кенжа укам билан қолган. Энди эса бир-биримизни бирон тadbир ёки тўй баҳона кўрмасак, ўзимиздан ортиб йўқлашга вақт тополмаймиз. Хе, қани энди отам тирилиб келса... Ҳа-ҳ отажонимнинг оти-я! Эганг йўқ энди! Йўқ, йўқ!..

Анчадан сўнг от эгаси елкамга қўқиб:

— Ука, от сизни таниди. Шуни олинг.

Арзон бераман. Хали даёв. Миниб юрса бўлади, — деди.

— Ололмайман! — дедим зарда билан.

— Хай аттанг! Яхши от эди-я. Кўп ақли. Қаранг. Шунча йил ўтса ҳам сизни унутмаган экан-а.

— Афсус...

Мен от билан хайрлашиб, изимга қарай-қарай узоқлашдим. У ҳам мени тушунди... бошини эгиб, жим бўлиб қолди. Ҳа, отамнинг оти-я. Тақдирга тан берди, жонивор. Унинг пишқиригани, депсинганини ҳис қилиб, узоқлашар эканман, бирдан кишнаб юборди. Мен эса изимга қарамай, бозордан чиқиб кетдим. Чикдим-у, тўғри мазорга — отамнинг бошига кетдим. Оҳ отажон! Ота, мен отингизни кўрдим! У сизни сўради! Отажон! Отажоним, мени эшитяпсизми? У сизни эсидан чиқармаган экан! Отажон-и! У сизни сўраб қолди, отажон!

Сафар КОКИЛОВ Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси. Олий тоифали шифокор. "Қуруқ ҳавас", "Нажот фаришталари", "Шифокор" сингари китоблари чоп этилган.

Сафар КОКИЛОВ

ОТАМНИНГ ОТИ

— Ҳа-а, отам ётиб қолгач, кўпинча ўзим қарардим. Сузлаб, емини бериб, дарё бўйларига чоптириб-чоптириб келардим-да.

— Э-э, от жонивор жуда ақли бўлади-да. Қаранг, меҳрни эсдан чиқармайди булар. Сизни таниди-я...

— Йўқ, бу отамни эслади. Мендан отамни сўрапти, — дедим йиғлаб. Хали ҳам кучоқлаб бир қўлим билан ёлини силаб турардим.

— Ука, мен сотгани опчиқан эдим... Мен ноилождан отни қўйвориб, ундан нари юрдим. У яна кишнаб юборди. Мен ўқиниб, яна йиғладим. Қайтиб бориб яна отнинг бўйнидан кучоқладим. Ўнг елкамдан авайлаб тишлаб турди-да, бир оздан сўнг қўйиб юборди. Устимда отамдан қолган чопон бор эди. Ҳа, жонивор-а! Ҳа, отажонимнинг оти-я! Отамнинг чопонидан хидини сезди.

Оҳ, отажонимнинг оти! Оҳ, отажон-и! Ота! Сизни отингиз унутмаган экан. Сизни сўрапти. Ота, отажон!

Отам раҳматли урушдан қайтганда Германиядан бир қоп-қора палто опкелган экан. Уёқ-буёққа борар бўлса, шуни кийиб юрарди. Сўнг онам палтони менга берди. Совуқ пайтларда доим кийиб юраман. Бир оз оғирроқ туюлса ҳам асл экан, ҳозиргача ранги ўчмаган, қоп-қора. Жонивор шуни таниди-я. Хе тавба-ей! От ҳам шундай эсли бўладими-я...

БОБУРНИНГ ДАВЛАТЧИЛИК СИЁСАТИ

15-16 май кунлари Самарқанд шаҳрида бўлиб ўтадиган «Ўрта асрлар Шарқ алломалари ва мутафаккирларнинг тарихий мероси, унинг замонавий цивилизация ривожидagi роли ва аҳамияти» мавзудаги халқаро конференция олдидан.

Бобурнинг мақсади бобоси Амир Темур салтанатини қайта тиклаш ва бошқариш эдики, бу йўлда бошқа мақсад, интилишларнинг бахридан ўтиб, бир умр ҳаракат қилди ва муҳим натижаларга эришди ҳам.

Мовароуннахр ташлаб кетиб, Кобул ҳокимиятини барпо этгандан кейин: "Бир мен Кобулда қолиб эдим. Душман бисёр қавий, биз кўп заиф, не маслаҳат қилмоққа эҳтимол, не муқоомаат қилмоққа қайта яратди. Мунча қувват ва қудрат. Ўзимизга бир ер фикрини қилгулукдур ва бу миқдор фуржа ва фурсатга қавий душмандин йироқроқ айрулгулукдур. Ё Бадахшон жониби, ё Хиндустон сори жазм қилмоқ керак", дер экан, Бобур муш-кил сийсий ахволда қолганини баён этган.

Унгача Бобур Кобул ҳокимиятини қўлга киритиб, бу ерда мустахкам давлат тузилмасини яратди. Майда феодалиликка барҳам бериб, мустахкам давлатни барпо этди, айтиш мумкинки, бу ўлка тарихини қайта яратди, юксалтирди. Кейинчалик Хиндустонни ўз тасарруфи қиритган, Кобул вилоятга таалуғли ерларга эътиборини қанда қилмай, катта бунёдкорлик ишлари билан шугулланган.

Бобур Хиндустонда, биринчи навбатда, давлатчилик сиёсатини мустахкамлаш, майда-майда феодал раҳжаларга бўлиниб кетган юртни

яхлит давлатга айлантириш, ўлка вилоятларини марказий салтанатга бирлаштиришга интилди ва бу борада улкан натижаларга эришди.

Давлат бошқарувида шахс масаласига жиддий эътибор қаратади, кўпгина номи зикр этилаётган арбоб фаолиятини ўзи бошқарётган салтанат меъёрлари билан қийослайди. Хиндустон тарихида янгича давлат тузилишига киришар экан, салтанат бошлиги сифатида қўл остидаги кишилар билан муомалада, юрт осойишталигини таъминлашда, раият, сипоҳ ва беклар билан юксак даражада инсоний муносабатда бўлишни, ахлоқий покликни умр шорияга айлантиришга эътиборини қаратади. "Бобурнома"да тавсифланган шахслар хоҳ юрт аёни, хоҳ ўзининг суякли фарзанди бўлсин, фақат ростгўйлик билан уларнинг ҳам ижобий ва ҳам салбий жиҳатларини ҳолисона тасвирлаган ҳолда баҳолагани кишини ҳайратга солади.

Юрт бошлиги, Бобур назарида, энг аввало, қўл остидагиларга гамхўр бўлиши, уларни иқтисодий жиҳатдан таъмин этган ҳолда бошқариши лозимлигини таъкидларкан, акс ҳолда давлат бошқарувида қўтилмаган зиддиятлар юзага келиши мумкин. Аскарлари ризқидан қиядиган, уларнинг маошлари, меҳнат ҳақларидан уриб қоладиган кимса, шубҳасиз, салтанат учун оғир оқибатларни келтириб чикаришини айтиди.

Бобур давлат қурилиши ишида, Хиндустондек улкан мамлакат тарихида бурлиш ясаш, уни яхлит салтанат даражасида қўриш ва бошқариш мақсадида қатор янгиликларга қўл уради,

идора усулида қонуний асосларни жорий этди. Бу ҳаракатлар замирида, айниқса, шахснинг жамиятдаги ўрнини белгилашга алоҳида эътибор қаратади. Айни пайтда у Хуросон ва Хиндустонда мисли кўрилмаган қурилиш ишларини амалга оширади, бекхўс меъморлик обидалар қатори бу ўлкаларда кўплаб боғлар, суғориш иншоотлари, халқ маърифати ва маданияти, турмушига хизмат қиладиган етмишдан ортқ мадраса, рабат, ҳаммом, кўприк ва бинолар қурдиради, бундай бунёдкорлик Шарқ тамаддуни тарихида эзгулик тимсоли сифатида бугунгача қадрланиб келинмоқда. Заҳириддин Бобур салтанатни бошқариш билан бирга мамлакат почта-алоқа соҳасига ҳам жиддий ўзгартиришлар киритди, вақт бирлигига янгилик жорий этди, архитектурада Мовароуннахр меъморлик услубларини қўллади, миллий артиллерия, ҳарбий-деңгиз флотига асос солдики, булар барчаси Хиндустоннинг тарихий тараққиётида муҳим бўрилиш ясади. Шу билан бирга бу мамлакатнинг тарихида мултабо янги давр — бобурийлар салтанати даврини бошлаб берди. Бобурийлар сулоласи мазкур ўлкада 332 йил ҳукмронлик қилиб, унинг маданияти, санъати, архитектураси, умуман, давлат қурилиши ва бошқарувида янги давлатчилик асосларини мустахкамлади, дипломатик муносабатларнинг шаклланишига замин ҳозирлади.

Куйида мақоламиз мавзуси доирасидан келиб чиқиб, Бобурнинг Хиндустон муҳорабаларидаги душмани Иброҳим Лўдий ва ўз фарзанди Хумоюн мирзога доир фикр-мулоҳазаларига, таъриф-тавсифларига эътиборни қаратмоқчимиз.

Бобурнинг таърифича, Иброҳим Лўдийга отаси ва бобосидан жуда катта ҳазина мерос қолган. У Хиндустонда одат бўйича истаганча ёлланма аскар олишга ҳақли бўлган ва шу боисдан, лашкарлари сони юз мингдан ортқ бўлган. Бироқ Иброҳимнинг "табиатиға имсоқ кўп голий"лиги, ишида саранжом-саршишлик, яъни қатъий давлатдорлик тартиби йўқлиги ҳукмдор сифатидаги салбий жиҳатларига сабаб бўлган. Бобурнинг ўзи эътирофида раҳбар шахсига бўлган муносабатининг юксак тарбиявий ва

амалий аҳамияти яққол ифодаланган: "Ғаниминг (яъни Иброҳим Лўдийнинг -Х.К.) ҳозир черикни бир лак (юз миң) ченарлар эди. Ўзининг ва умаросининг миң-икки миңга ёвуқ фили бор дерлар эди. Икки отасидин қолгон ҳазина худ нақд илгида эди. Хиндустонда бир расме бордурким, мундоқ иш тушганларда ярмоқ бериб, мийод билан навкар тутарлар. Бу элни "бадхандий" дерлар. Агар мундоқ хаёл қилса эди, бир лак, икки лак ҳам навкар тута олур эди.

Тенгри таоло рост келтурди не йигитини рози қила олди, не ҳазинасини улаша олди. Қандин йигитини ризо қила олурким, табиатиға имсоқ кўп голий эди. Ўзи ярмоқ йигиштурмоққа беҳад толиб, бетажриба йигит эди. Не келиши саранжомлик эди, не турushi, не юруши эҳтимолик эди, не уруши".

Бобурнинг Иброҳим Лўдийга берган баҳоси шу билан хотима-ланмайди. Панипат уруши бошланишдан олдин Бобурнинг лашкарлари шаҳарнинг ҳамма томонини истеҳкомлар билан берки-тади. Шунда унинг Мухаммад сорбон исми беки Иброҳим Лўдий аскарлари бу ҳарбий тайёргарликдан хабар толиб, урушидан шайтан қайтадилар, деб Бобурга арз қилади. Бобурнинг Мухаммад сорбонга давлат бошқаруви ва ҳарб санъатига оид берган юксак таҳлилий жавобида давлатчилик тарихи дарсликлариға киритишга арзигулик куйма ҳулоса бор. Унинг Мовароуннахр ҳукмдорлари ҳақида "Чун ул хонлар ва султонлар юруш-турушининг ҳисоб ва яроғини билур эдилар", деган фикри, Иброҳимнинг давлат бошқарувида ана шу уквининг сустиги, қолаверса, унинг лашкарбоши сифатидаги лаёқатсизлиги ўзининг теран ифодасини толган.

Бобурнинг қиёсий таҳлиллари замирида ўша шиддатли муҳораба ва курашлар даврида давлат бошқарувининг билимли, ақлли ва тadbиркор кишилар билан бирга ҳарб ишини, ҳарбий тактикасини мукамал эггалланган, ўз юрти ва қаламравини душмандан ҳимоя қила оладиган жасур шахслар таъминлай олиши ҳақида сўз юритилмоқда.

Унинг ўз уғиллари Хумоюн ва Комронга ёзган мактублари, бу номалар-

нинг мазмун-моҳияти ҳақида бобурушнослика бирмунча фикрлар билдирилган. Бу мактубларда, бир-бири билан боғлиқ турли мавзулардан ташқари, Бобурнинг давлатдорлик ва юртни бошқаришга оид фояда муҳим қарашлари баён этилган. Уларда салтанат хизматиға бел боғлаган шахсларнинг психологияси, давлатдорликда уларнинг ўрни, юрт манфаати йўлида кимга суяниш ва кимнинг баҳридан кечиш, садақат ва хиёнат каби шахсий хусусиятлар билан боғлиқ жиҳатлар алоҳида таъкидланади.

Бобурнинг Хумоюнға йўлланган мактубида ўз салтанати ворисига меҳри билан бир қаторда қатъият ва талабчанлик акс этган қарашлари ҳам аниқ ифодасини толган. Бу борада сўз юритар экан, Бобуршоҳ салтанат девонидаги кишиларнинг шахси пок бўлиши, улар ҳеч қачон хиёнатга қўл урмаслиги, ҳукмдорнинг эса шошилиб ҳулосаға келмаслиги, ноқас, номард кимсалар билан ҳамсуҳбат бўлишдан тийилиши ҳақида фикрлари билдиради.

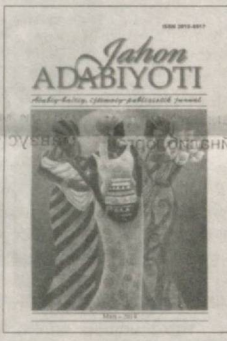
Хусусан, мактубда Хумоюннинг укалари билан бамааслахат, бақамти машварат орқали салтанат ишини бошқариши, хусусатта йўл қўймаслиги, азму шижоатли, узокни кўра билдиган беклар ва аёнларга таяниши зарурлиги алоҳида уқтирилганини кўраимиз: "Яна улук иш устиға борасен, иш қўрган, раъй ва тadbирлик беклар билан кенгашиб, аларнинг сўзи билан амал қилгайсен. Агар менин ризоимни тиларсен, хилватнишинликни ва эл билан кам ихтилотликни бартафар қилги. Кунда икки наваб интиғини ва бекларни ихтиёлларига қўймай, қошиғға чарлаб, ҳар маслаҳат бўлса кенгашиб, бу давлатхоқларнинг иттифоқи билан ҳар сўз унга қарор бергайсен".

Мухтасар айтганда, Бобур салтанат бошқарувида шахснинг роли ва ўрниға юксак эътибор берган. У давлатчилик ва бошқарувининг таъсири ва самараси, пиროвард натижада, аввало, билим ва юксак таффакурға эга, лаёқатли, шижоатли ва мард инсонларға қўл жиҳатдан боғлиқ эканлини ҳаётий далиллар орқали кўрсатиб бергани, айниқса, аҳамиятлидир.

Ҳасан ҚУДРАТУЛЛАЕВ,
филология фанлари доктори,
профессор

“ЖАҲОН АДАБИЁТИ”

2014 йил, март ойи сони
Журналнинг ушбу сони илк сифатасида Зафәр Алишери Навоийнинг шоҳ байтларидан баҳраманд бўласиз. Австриялик истеъдодли адиб Арно Гайгернинг инсон шайни, қадр-қиммати сингари хамиша доллар мавзудаги “Қувғиндаги кекса кирол” қиссаси (немис тилидан Мирзаали Акбаров таржимаси), адабиётшунос Б.Каримнинг сўзбошисини билан берилган машҳур ёзувчи Максим Горькийнинг ижтимоий

воқеаликка танқидий қараш акс этган ҳикоялари ва хотирлари (Й.Омон, Остон ва Ж.Сафаров таржималари) наср илхосмандлари эътиборини тортиши шубҳасиз. Шунингдек, шоира Ҳалима Аҳмедованин “Басир” номли шеър, Т.Драйзернинг “Сармоядор” номли романи давоми ҳам шу сонда берилган.

“Глубоз” рукнида Африка қитъаси халқлари адабиёти, санъати ва маданияти ҳақида ўқувчиларға аниқ тасаввур берадиган асарлар ёритилган. Қитъада кечаётган ҳаёт ҳақида тўлақон маълумот бериш мақсадида африкашунос олим, профессор Л.В.Гевелинғ билан уюштирилган

XX аср аввалида бир илдизи халқ оғзаки ижодидан, бир илдизи мумтоз адабиётимиздан ва яна бир илдизи дунё адабиётинан озиклиниб ривож топа бошлаган ўзбек адабиёти ўз тарихининг янги босқичиға қадам қўйди.

Ана шу даврда илк асари биланок миллат маънавиятини, жамият тафаккурининг бир поғона кўтарилишиға, руҳан юксалишиға туртки берган адиблар сафида Абдулла Қодирий ҳам бор эди. Кўплаб тарихий воқеаларға гувоҳ бўлган Тошкентда туғилуб ўсган ёзувчининг болалик хотиралари жонли тарих ўзанида шаклланди. Тақдир унга йигирма олти ёшдаёқ бетакор биринчи ўзбек романини яратишни насиб этди.

Ҳаётда катта истеъдодларнинг юзага чиқишиға кўпчиликнинг хизмати сингади. Абдулла Қодирийдек истеъдоднинг тарих саҳнасиға чиқишида кимларнинг хиссаси бор, ёзувчиға ким устозлик қилган, илк ўзбек романи қандай муҳит, шароитда яратилган, ёзувчи нима учун айнан тарихий мавзуларға қўл урди, деган саволлар бизни масалаға чуқурроқ киришга ундади. Биз бу саволға адиб ашаган оила ва муҳит доирасида жавоб топишға ҳаракат қилдик.

Таниқли адабиётшунос олим Умарали Норматов “Қодирий мўъжизаси” китобидаги “Отаға таъзим” мақоласида ёзувчининг қамолотида “олтин халқ” вазиғасини бажарган Қодирийбоға эътибор қаратиши билан адиб таржима холиға янгича нигоҳ ташлайди.

Дарҳақиқат, Қодирмухаммад Ҳожи-мухаммад ўли (1821-22- 1924) Эски-жува маҳалласида Ҳожи-мухаммад бобо оиласида туғилган. Қодирмухаммад бобо (Абдуқодир, Қодирбой, Қодир ота, Қодир бобо деб ҳам аташган) мадраса илмини олмаган бўлса-да, жисмонан бақувват, сергайратлиги боис йигитлик чоғларида сарбош бўлган. Дунё кўрган, оқу қорани таниган бу инсон Русия ис-тилолидан кейин Эски Жувада баққолик дўқони очиб ипақ, идиш-товоқ, чой каби қундалик эҳтиёж моллари билан савдо қилган ва тижорат важи билан узок юртларда бўлган, кейинчалик деҳқончилик ва бобгонлик қилиб оиласи

Журналларни варақлаганда

суҳбат ҳам илова қилинган. Африканинғ турли мамлакатларида яшаб ижод қиладиган машҳур шоирлар шеърятидан намуналар, таниқли африкалик адиблар ҳикоялари (А.Қосимов, С.Ҳўжаев, А.Тожиёв, Д.Азимова, Д.Алиева таржималари) замонавий африка адабиёти билан танишиш учун яхши имконият туғдиради. Амир Файзулла, Рисолат Ҳайдарова, Бахтиёр Ёқубов мақола-ла-дела африкалик машҳур арбоб Н.Мандела, Нобел мукофоти совриндори ёзувчи В.Шойинка, кинорежиссёр И.Уэдраого ҳаёти, фаолияти ёритилган.

Озод Шарафиддинов билан Жўра Худойбергана қилган суҳбат(1999)да

ми сафдошларинан бири эди. Демак, ҳар икки бобо ҳам ўз замоналаридаги ҳарбийлардан ҳисобланиб, тарихий воқеаларнинг гувоҳи сифатида кечмишларини эслаб гурунғлашшини яхши кўришган. Тарихнинг силри саргузаштларға бой қизинг суҳбатлари Абдулла-нинг дунёни образли англашида, тафаккури шаклланишида туртки — “ундирги” вазиғасини бажарган. Бу каби гурунғлар воситасида ёзувчи халқ тилининг “шира”сидан ўз нутқини озик-лантирган. Бобо тарихий афсона, риоват билан тарих саргузаштларини суҳбат

устоз олим китобнинг инсон шахсини шакллантиришдаги ўрни, меросиға муносабат, зиёлилар масъулияти каби бугун ҳам долларб бўлган муаммолар борасида теран фикр-мулоҳазаларини баён этган. Перулик машҳур адиб Марио Варгас Лйосанинғ Нобел мукофоти билан тақдирлангандаги маърузаси (С.Ёқубов таржимаси), жаҳон театр санъатининг йирик намояндаси К.Станиславский фаолиятиға бағишланган М.Умаров мақоласи, адабиёт-шунослар А.Расулов, Ф.Олим, О.Кулмуродованинғ бугунги ўзбек насридаги изланишлар, мумтоз адабиётимиз намояндалари ижодиға бағишланган тадқиқотлари журналнинг ушбу сони мундарижасини бойитган.

мелодий йиллари Тошкентда туғилуб, алхол, 99-100 ёшлардадир...”
Ота суҳбатларида нафақат саргузаштларини, балки ўзи кўрган мамлакатлардаги давлат тизими, тартиблари, идора усулларидаги ибратли жиҳатлар, юртнинг ижтимоий-сийсий ахволи билан боғлиқ муаммолар ҳақида ҳам болаларига сўзлаб бергани хотирларда ёзилган. “Ўткан кунлар”да Отабекнинг давра аҳлини ўз оғзи-

ТАҚДИР СИЙЛОВИ

ёшларға кирганда Абдулла (1894) туғилган. Жосиятбининг: “Мен Абдуллани ўн икки болани ерга қўйиб олганман”, деб эрқалашини унга айрича муносабатини далили.

Қодирмухаммад бобо ҳарбийларға хос қаттиққўл, иродали, талабчан шахс бўлган, фарзандларини талаб олганман деб айтилаётган бўлиши, уларнинг илм-маърифатли бўлишиға жиддий эътибор қаратган.

Қодирмухаммад бобонинг зиёрат қилишға келганлар орасида у киши билан бирга тарихий воқеаларнинг, урушларнинг гувоҳи бўлганлар хотирларини гапириб, завқланган даврада Абди (ёзувчининг дадаси шундай деб атаган — Т.С) ҳам дастёр, ҳам тингловчи бўлгани эҳтимолдан узоқ эмас. Оловли воқеаларнинг тирик шоҳиди бўлган бобо кўрган-кечирганларини болаларига, яқинларига сўзлашши яхши кўрар, ўғли Абдуллада эса унинг ҳикояларини тинглашға мойиллик кучли бўлган. Тақдирнинг сийловини қарангки, Абдулла отасиға энг муносив тингловчи бўла олган.

Ёзувчининг онаси Жосиятбинининг отаси Азиз сўфи ҳам сарбош бўлиб, Қодирмухаммад бобонинг жангларда-

бўлажақ ижодкор учун бевосита ин-форматор — ахборотларни етказиб берувчи шахс вазиғасини бажарган. Шу тариқа адиб ёзилажақ роман лойиҳасининг хомакисини, сочилиб ётган эпизодларнинг дастлабки чизги-ларини хаёлан пишитиб берган.

Қодирмухаммад бобонинг байрат-шихоати, меҳнатсеварлиги, талабчан-лиги фарзандлар орасида кўпроқ Абдуллаға ўтган. Ойбек: “У (Абдулла Қодирий — Т.С) ахлқий меҳнат кишиларига ҳар маҳал ҳам насиб бўлавермай-диган даражада меҳнатға уч киши эди”, деб ёзса, Х.Қодирий отаси ҳақидаги хотираларида: “У шу қадр тез ва шахт билан ёзардики, ёзиш суръати стенограф тезлигида эди, десам муболага бўлмас”, деб юқоридаги фикрини тасдиқлайди.

1924 йил 9 апрелда “Туркистон” газетасида: “5 апрел рўзанинғ биринчи кунли, ёш ёзувчиларимиздан ўртоқ Жуқунбойнинг отаси Абдуқодир ота 103 ёшида вафот этди. Абдуқодир отанинғ бутун умри меҳнат — богдорчи-лик билан ўткан”, деган хабар босилган. Абдулла Қодирий отаси ҳақида 1922 йил “Инцилоб” журналинда шундай ёзади: “Отан 1242 ҳижрий, 1823

ға қаратиб ўзға юрт идора усули, Ша-май таассуротлари ҳақида ҳавас билан сўзлаши Қодирмухаммад бобонинг болаларига қайта-қайта айтиб берган ҳикоялари давомиға ўхшаб кетади. Дарвоқе, Қодирмухаммад бобо умрининг охиригача қамбағалға қайишмаган ҳукумати кабул қила олган, ўз даврининг ижтимоий, сийсий ахволиға баҳо бериш қудратига эга онгли шахс бўлган. Бу эса, ўз навбатида, фикриға собит, маслағи йўлида ҳеч нарсадан қайтмайдиغان, имони мустахкам бўлажақ ёзувчининг тарбиясида жуда асқотган.

Ҳабибулло Қодирий ёзади: “Дадам романнинг ёзилиш тарихи ҳақида қуйидаги ҳикоя қилди: “... Отан ёшигимда қизик-қизик хотираларини сўзлаб берарди. Сўнгра ўша даврларимиз тарихиға оид анча китоб манбалари билан ҳам танишиб, ўтмишимиздан фарб романчилиги асосида каттароқ бир асар яратиш хисси туғилди. Тарихий воқеалар бошимда шу қадр кўп, ўғай қайнар, менга тинчлик бермас эдилар. Аммо бу воқеаларни қандай қилиб бир игта тизшини, қозоға туширишни тасаввур қила олмасдим. Кунларнинг бирида богимиз-

“ЁШЛИК”

2014 йил, 4-сон
Таниқли адиб ва таржимон Иброҳим Ғафуров “Адиб хонадониди” рукнида берилган “Ҳаёт — муаллим” сарлавҳали дил изҳоридида китобхон-ликка меҳр қўйган болалик чоғларини ёдға олади, адабиётдан баҳраманд-лик, бадий сўзнинг ижтимоий моҳияти ва қудрати мислсизлиги, бугунги адабиётнинг кечаги адабиётдан фаркли жиҳатлари ҳақида сўз юритади.

Ўзбекистон халқ шоири У.Азимнинг “Дунёнинг камини айтайлик — тўлсин” дея номланган янги туркуми умр фалсафаси, соҳир тўғиларнинг ташбеҳларға кўчган манзараларидир. Носирлардан С.Бобоёвнинг “Қора

тундан қўрқма” номли қиссаси, Лобар Рустамованинғ “Соғин”, О.Мўминов таржимасида берилган атоқли грузин адиби Нодар Думбадзенинғ “Жинлар ва Манавела бобом” ҳикоялари, шеърятли-мизининг навқирон авлоди вакиллари Дилшод Ражаб, Ҳумоюн, Туроб Ниёза ва Зокир Раҳимовни-нинг янги туркумлари, Зафар Исомиддиннинг “Неваракунча” рукнидаги шеърлари журналнинг ушбу сонига салмоқ ва ранг-баранглик бағишлаган.

Адабиётшунос олимлар ва тадқиқотчилар В.Раҳмонов, Д.Тўраев, А.Примкулов, Д.Тоштемурова, Ш.Одил-жон, З.Намозова мақола-ларидида мумтоз ва замонавий ўзбек адабиётининг, бугунги адабий жараёнини долларб мавзуларига доир кўзатишлар, таҳлил ва талқинлар баён этилган.

“Биринчи учрашув”да ёш қаламкашларнинг назм ва насрдаги ижодий машқларини ўқийсиз. Оллоёр Беғалиев ва Абдураззоқ Обруйнинг янги пародиялари сизни асло бефарқ қолдирмайди.

муаммони ўзи ҳал қилишға интилиши Қодирмухаммад бободаги ўқтамлик, жасуриликнинг сарқатқалирикам. Маълумки, Қодирий “Меҳробдан чаён”ни ёзишға 1926 йили киришган. Бу вақтда Қодирмухаммад бобо дунёдан ўтган эди. Адиб мазкур романи-нинг охирида шундай ёзади: “Мен мирзо Анавар ҳикоясини отам марҳумдан эшиткан эдим”. Бобонинг айтишича, у Анаварнинг никоҳ хутбасида масжиднинг имоми билан бирга иштирок этган: “Мирзонинг ўз оғзидан Худойёр билан кечкан можаросини эшитдик, таажубландик ва минбаё мизроға ихлосимиз ортки...”

Хулоса шунки, йиллар давомида ота ундирган заминдаги уруғ қучға кириб қосил берди, шу заҳиранан қувват олиб ҳисалиб ёрди. Ота фарзандларига кўрган-кечирганларини ҳикоя қилиб бераётган экан, Абдуллаға атайлаб сен ёзувчи бўласан, деб уқтирмаган бўлса-да, унда ижодға ҳавас, рағбат уйғотиш-да мураббийлик қилган. Абдулла Қодирийнинг дунёқарашини, тафаккури шаклланишида, дунёни англашида отасини илк устоз макониди бўлгани, роман-лири яратилишида унинг хизмати, ўрни бекхўслик ёрди. Бу аслида, ёзувчиға тақдирнинг сийлови эди, десак муболага бўлмайди.

Санобар ТўЛАГАНОВА,
ЎЗРФА Тил ва адабиёт
институтини катта илмий ходими

Ўзбек миллий академик драма театрининг 100 йиллиги

Атоқли санъаткор

Зикир Муҳаммаджонов сахнада турфа қиёфадаги образларни яратиш билан бирга, устозлари ва ҳамкасблари ҳақида ҳам у-бу нарсалар ёзиб турарди. Унинг кўплаб актёрлар ҳақидаги хотиралари, мақолалари ҳаётлик чоғидаёқ матбуот нашрларида, жумладан, "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетасида ҳам эълон қилинган. Қуйида устоз санъаткорнинг миллий театримизнинг икки ёрқин намояндаси ҳақидаги хотиралари билан танишасиз.

САМИМИЙ КЎЛГИ

Ўзбекистон халқ артисти Фани Аъзамов халқимиз ўртасида комик актёр сифатида танилган. У ҳақда гап кетганида кўпчиликнинг юзида дарҳол табассум пайдо бўлади. Ота-она хоҳишии ё ўзининг ҳавасими, даставвал ишни ўқитувчиликдан бошлаган. Уша кезларда араб имлосидан лотин алифбосига ўтиш даври эди. Фани ака артистларни ўқитиш-ўргатиш учун театрга келадиган сахнага меҳри тушади. Бу ҳақда ўзи шундай хикоя қилади: "Артистлар мени "домла"

ИККИ ТАҚДИР

деб аташарди. Репетиция пайтида сахна четиди туриб уларга махлиё бўлардим. Бир куни "Бомбей" спектакли репетиция қилинаётганди. Ҳожи аканинг (Ҳожи Сиддиқ Исмолов) қилиқларига берилиб кетиб, кўзларига кўриниб қолибман. Бирдан "домлажон, домлажон" деб кўлимдан судраб сахнага олиб чиқсалар бўладими? Ўзимни йўқотиб қўйдим. Кўрқувдан рангим ўчиб, орқага тисарилишим кулгили кўринганими ёки ўша вақтдаги кийимларим сахна учун ғайритабиий бўлганими, билмайман-у, аммо қаҳқаҳага сабаб бўлди. Шунда Ҳожи ака "домламиз артист бўлдилар", деб фотиҳа бердилар. Ушандан буён устознинг нафаси ётгани шу бўлса керак, деб ўйлаб қўяман".

Санъаткор бирдангина катта ролларга интилмади. Кичик образ бўлса ҳам киймига етказишга ҳаракат қилди. Театр санъатида "кичик роллар қироли" деган ибора бор. У ҳам эл орасида ушоқ роллар устаси, деган номни олишга эришди. "Ромео ва Жулетта" трагедиясида хизматчи ролини мудроқ босган, ҳолдан тойган, тилдан қолган бир кимса сифатида яратди. Р.Тагорнинг "Халокат" романи асосида тайёрланган "Ганг дарёсининг қизи"да Набиқорни образини талқин этган. Актёр сахнада бир оғиз гапирмас ва ҳам қахрамоннинг ички дунёсини, характери ни яққол гавдалантира оларди. Абдулла Қаҳгорнинг "Тобутдан товуш" спектаклидаги Юсуф образи пухта чиқиши учун санъаткор бу ролнинг калитини халқ ичидан қидирганини айтди. Актёр яратган образларнинг кўпчилиги оддий кишилар — қосиб, қоровул, дехқон, хизматчи ва ҳокказо. Фани Аъзамовнинг энг яхши образларидан яна бири Уйғуннинг "Қалтис ҳазил" пиесасидаги Мамарасулдир. Мамарасул сахнада ярим европача, ярим миллий кийимда, қўлида шақилдоқ билан пайдо бўлади. Кийимларига гард

юқтиришни истамайди. Соқол-мўйловлари ҳам доим қирдирилган. Қўлидаги шақилдоқидан жуда усталлик билан фойдаланади. Актёр сахнага кирмасданок шақилдоғи овозини эшитиб, томошабин кулаверади. Шу сабабли ким кўп гапирса "Мамарасулнинг шақилдоғига ўхшаб шақиллайверасани", деган гап тарқалиб кетганди. "Чин муҳаббат" пиесасидаги Арслоншер, "Олтин девор" комедиясидаги уста Мўмин образлари ҳам

Зикир МУҲАММАДЖОНОВ, Ўзбекистон Қаҳрамони

бухта ишланган. Фани Аъзамов бу образларнинг ички ҳолатини тўғри топгани учун ҳам томошабин уни сахнада кўриши биланок кулаверади.

Фани Аъзамов салбий образларда ҳам ўз истеъдодини синаб кўрган: Мольернинг "Зўраки табиб" комедиясида табиб, Гоголнинг "Ревизор"ида Добчинский, Шекспирнинг "Гамлет" трагедиясида Розенкранц образлари Фани Аъзамов ижодининг ранг-баранг бўлишини таъминлади.

"Келинлар кўзғолони" спектаклининг мингинчи кўйилишида ёзувчи Саид Аҳмад Фани Аъзамовни парда олдига олиб чиқиб, "Яқинда кувимини шу актёр ижросида кўрасизлар", деганди. Кўп ўтмай актёр сахнада куёв бўлиб гавдаланди. Воқеалар комедия жанрида донг чиқарган Саид Аҳмад қаламида сайқал топиб, Фани Аъзамов ижросида янада такомиллашди.

САЛБИЙ РОЛЛАР УСТАСИ

Катта санъаткорлар қаторида Ўзбекистон халқ артисти Қудрат Хўжаевнинг ҳам алоҳида ўрни бор. Бу актёрни салбий образларнинг моҳир ижрочиси сифатида яхши билардик. Очигини айтганда, ижобидан кўра салбий образни яратиш жуда қийин. Қудрат ака мулоим, ажойиб фазилатларга эга инсон бўлишига қарамай, сахнага чиқиши билан ҳар қандай ёвузликнинг тимсолига айлана оларди. Образ яратишда фақат ички дунёси эмас, ташқи кўриниши ҳам ўзгариб кетарди. Турмушда эса ҳақиқий зибелли қиёфасида кўз ўнгимда қолган. Кийиниш, юриштириш, муомала, ҳаммаси ўзига ярашиб турарди. Эндигина театрдан иш бошлаганида шу актёрдек кийинсам, деб орзу қилардим. Шундай бир зотни "Макр ва

муҳаббат"даги Вурм образида кўриб танимай қолганман. Тикондек сариқ соч, ясама энгак чўзилиб кетган, бурун яна қирралашган, беллари букчайган, оёқ босишлари ҳам ниҳоятда беўхшов. Луизага фонар тутиб, хат ёздирётганида бармоқларини моҳирона уйнатишини кўриб, таҳсин ўқиганман. "Қароқчилар"даги Карл образи, юзаки қараганда Вурм билан ўхшашдай туюлади-ю, аммо санъаткор унга бошқа бўёқларни ишлатади. Карл Францнинг табиати шундайки, ўзи хунук туғилгани учун бутун дунёга ўт қўймоқчи. Ҳатто ўз отасининг ўлими устида тантана қилади. Бу ролнинг замонавий моҳияти шундаки, XX аср ёвузликлари — фашизм қиёфасини эслатиб турарди.

Актёр хатто бошқа актёрлар моҳирона ижро этган ролларни ҳам мутлақо ўзгача талқин этарди. Масалан, "Алишер Навоий"даги Маҳиддин образини Обид Жалилов билан биргаликда ижро этишган. Обид Жалилов бу образда сахнага чиқар экан, юзидаги ифодасиданок ёвуз одам экани дарҳол сезилиб турса, Қудрат Хўжаев яратган Маҳиддиннинг юзидаги жирканч табассумдан томошабин ундаги ёвузликни дарҳол англаб оларди.

Санъаткорнинг ижобий образ яратишда ҳам моҳир эканини "Юрак сирлари" спектаклидаги Илҳом образида яққол кўриш мумкин. Илҳом — Қ.Хўжаев сахнада пайдо бўлар экан, фикран нима биландир бандлиги сезилиб туради. Илҳом ўз касбининг фидойиси. У доимо илм билан банд. Хотини Сурмажон эрининг иш

билан бу қадар бандлигидан фойдаланиб мешчанларча ҳаётга ўрганиб қолган. Илҳом уни йўлга солиш учун ҳаракат қилади, аммо вақт ўтган эди. Охир-оқибат у оиладан ажралишга мажбур бўлади. Бунда томошабин Илҳом — Қ.Хўжаевга айб қўймайди. Чунки актёр ўзи хатти-ҳаракатлари, муомаласи билан томошабинлар орасида ҳурмат қозониб улгурган эди. Шу маънода "Мирзо Улугбек" спектаклида кичик бир эпизода кўринадиган шоир Саккокий образи ҳам эътиборга лойиқ. Саккокий — Қ.Хўжаев ўзи битган газални Мирзо Улугбек меҳмонлари олдига ўқир экан, унинг зукколиги, нозик диди, маъноли боқишлари сезилиб туради. Томошабин кўз ўнгида ўз даврининг улуг шоири гавдаланади.

Қудрат Хўжаев сўз устида бетиним ишларди. Образ яратар экан, ўша асарнинг даври, қайси миллат ёки элатга мансублигини ҳам эътиборга оларди. Кези келганда шуни афсус билан айтманки, Қ.Хўжаевнинг имкониятларидан режиссёрлар театрдан ҳам, кинода ҳам етарли фойдаланмаганлар. Ҳолбуки, у эпизодик ролларни ҳам қиёмига етказарди. Машҳур режиссёр Комил Ерматовнинг "Ибн Сино" филмидаги Вазир образини ким ҳам Қудрат акадай ярата олиши мумкин!

Санъаткор билан вафотидан бир неча соат олдинги суҳбатимиз ҳамон кўлогим остида жаранглаб турибди. Ушанда "Кинода, театрдан ҳеч бўлмаса биттадан каттароқ рол ижро этсам, ўзим раҳбарлик қилган ҳаваскорлик тўғрисида "Алишер Навоий"ни сахналаштирсам..." деганди. Бу гапларни ҳаяжонлиб гапирган эди. Бинобарин, ўзига талабчан инсон ҳамиша ижоддан қониқмай, янги орзулар билан яшайди. Ва ана шу интилиш йўлидаги саъй-ҳаракатлари боис эл орасида абадий яшаб қолади.

ИЗЛАНИШ САМАРА БЕРСА...

"Ўзбекистон" телеканалда намоиш этилган кино ва ёшлар мавзусидаги кўрсатувни эътибор билан кузатдим. Бу кўрсатувни, назаримда, кейинги ойлarning энг яхши ижодий ишлари қаторига кўйиш мумкин.

Мухими бу эмас, ушбу гоёт муҳим мавзу экранда қандай талқин этилганида, қўйилган мақсадга нечоғли эришилганида, кўрсатувда қатнашган киноактёрлар, соҳа мутахассислари қандай фикр-хулосага келишганида! Очигини айтганда, турли мавзулардаги бундай суҳбатлар телевидениеда, радио, матбуотда, ёшлар иштирокидаги йиғинларда, маҳаллаларимизда тез-тез ўтказиб турилади, бироқ уларнинг ҳаммаси ҳам қўйилган натижани беравермайди. Сабаби, кўп ҳолларда мавзу етарли даражада очилмайди, камчиликлар сабаби чуқур таҳлил қилинмайди, ечим топиб қолмайди.

"Кино ва ёшлар" кўрсатувини, фикримча, бошловчи мутахассисларга ҳам, ёшларга ҳам фикр-мулоҳазаларини эмин-эркин айтиш, ошқора бахслашиш имконини берди. Шунга қувондим, чунки тележурналистикада бу жуда муҳим.

Кўрсатувда нималар ойдинлашди? Менимча, бугун "енгилли филмларни қизиқиб кўраётган" (биз кўпинча шундай деб ўйлаймиз) ёшлар орасида яхши-иймондан, профессионал ижрону ҳаваскорликдан фарқлай оладиган, чин санъат асарини тижорат мақсадидаги усти ялтироқ, ичи қалтироқ бозорбоп "томоша"дан ажратишга қодирлари ҳам борлиги маълум бўлди. Фикр-мулоҳазасиз режиссура, масаллиғига яраша ижро, таъбини тирриқ қиладиган хотима кўпларнинг меъдасига тегибди. Келинани судраб, кўчага чиқариб ташлайдиган бемеҳр, юраги тошдек қотган қайноналар, ўғай боланинг мўлтиллаб турган кўзларига қараб, "Сен ит..." дейдиган "она"лар ҳақидаги тўқималардан ёшларнинг ҳафсаласи пир бўлибди.

Кўрсатувнинг оддий иштирокчилари билдирган фикрлар ҳар жиҳатдан эътиборга молик. Абу Али ибн Сино тўғрисидаги мисол, айниқса, характерли. Экрanga "потиллаб" чиқаятган тижорат филмларининг номларига доир мулоҳаза аввал ҳам кўп айтилган. Биргина "келгинди" сўзининг қайта-қайта такрорланиши бундай, нари борса бир ойлик "асар"ларни намоиш учун қабул қиладиган мутасаддиларни бироз ўйлантириши керак-ку?!

Киноларимизда бир гуруҳ ижодкорлар тинимсиз, қайта-

қайта суратга тушишаётгани, Алишер Навоий номидаги кўчадан ўтаётган кишилар афишларда зарур барча шароитлар яратиб бир хил афт-ангорларни кўраётгани ҳақ гап. Мен уларнинг ҳеч бирини истеъдодсиз, лаёқатсиз демайман, бундай бўлганида бу сатрларни қоғозга туширмаган бўлардим.

Истиклол йилларида миллий кино санъатимиз ривожини учун зарур барча шароитлар яратиб берилди, соҳага эътибор қўйилди, кино санъатининг янги ёш мутахассислари, хорижлик номдор кино усталари билан беллаша оладиган режиссёрлар, актёрлар, продюссеру расмоллар етишиб чиқди. Мамлакатимиз киностудияларида суратга олинган кўплаб асарлар нуфузли халқаро фестивалларда намоиш этилмоқда, мукофотлар олмақда, соҳа танқидчиларининг юксак баҳосига сазовор бўлмоқда. Бошқа соҳаларда бўлгани каби, кино санъатида ҳам ижодий изланиш, хусусий студияларда сараланиш давом этаётир. Бу — табиий жараён эканини, албатта, айтишимиз керак. Кўрсатувда айтилди ҳам. Бироқ...

Таниқли комик актёр Луи де Фюнес билан боғлиқ бир воқеани доимо эслаб юраман. Моддий жиҳатдан бироз қийналиб юрган кезлари режиссёрлардан бири унга суратга олаётган янги филмда бош ролни ижро этишини таклиф этади. Актёр сценарий билан танишиб чиқиб, таклифга рози бўлмайди. Режиссёр "қалам ҳақи"ни икки-уч баробар оширишга ваъда беради, Луи шунда ҳам кўнмайди. "Аҳволнинг ўзини-гина маълум, қайсарлик қилманг", деганида эса жаҳли қайнаб кетади, "Бу рол менинг актёрлик шаънимга тўғри келмайди, бунини тушунасани сен бола, қани, туёгини шикиллатиб қол-чи", дея режиссёрни ҳайдаб юборарди. Бизда ҳам санъаткорлар ижодкор сифатида шаъни, ғурури, иззат-нафосининг авайлаши керак.

Мавзу масаласидаги баҳса мен ҳам қўшилмоқчиман. Гап унинг жиҳдий ёки ножиҳдийлигида эмас, талқинда. "Келинлар кўзғолони" бошдан-оёқ қайнона ва келинлар ўртасидаги можарога қурилган. Аммо қандоқ қурилган? Фармонби нима қилган бўлса, ҳаммасини оиланинг шаъни, орият учун қилган! Ҳерман Вамберинг Хивадан юртига қайтаётини, "Мен бу халол, пок,

Мулоҳаза

виждонли, тўғри, софдил, очик кўнгли одамлар билан қаттиқ ўқиниш ҳисси-ла хайрлашдим", деган сатрларини эслайлик. Ривоят қилишларича, ватандошимиз Пахлавон Маҳмуд Хиндистоннинг кучли полвонини энгиб, "Тила тилангини" деганлариди, бойлик эмас, ҳибса азоб чекиб ётган ватандошларини озод қилишларини сўраган экан. Қафол Шоший ҳазратлари Бағдодда яшаб турган пайтларида кўп улуг ишларни бажариб, хизмат ҳақига ўзлари учун эмас, Тошкентнинг сув таъминотини яхшилаш, ариқ-каналлар қазиб учун маблағ етишмай турганини айтган эканлар.

Бугун Қамчиқ довоғида жадаллик билан барпо этилаётган улкан темир йўл туннели, Дехқонобод қалийли ўғиллар заводи учун қурилаётган узунлиги 30 километрик Марказий Осиёдаги юк ташиги мўлжалланган энг йирик осма йўл бу ерларда ишлаётган лойиҳачи, муҳандис, пармаловчи каби мураккаб касб эгаларининг жасоратли меҳнати қайнона-келин мавзуси билан ўраллашиб юрган сценарийчилар, режиссёрлар, операторлар учун наҳотки қизиқариб бўлмаса...

Қишлоғимизда Зумрад хола деган муштирап бир онахон яшаб ўтди. Ёшлигида далада меҳнат қилган, оилани боқиб учун тинимсиз ҳаракат қилган бу аёл кексаганида оғир дардга чалиниб, кўзлари ожиз, қулоғи гунг бўлиб қолди. Гапирарди, аммо овозини ўзи эшитмайди. Шу аёлнинг келини қайнонасининг кафтига харфларни битталаб ёзиб, улардан сўз, жумла тузиб, уйга ким келганини, овқат маҳали бўлгани ёки бошқа бир ҳолатни минг азоб билан тушунтира бошлади. Узоқ йиллар беморнинг ҳизмат жилмай, унга беминнат хизмат қилди. Қайнона: "Тонг олдими?" деб сўраса, келин унинг кафтига "х", "а" харфларини, тонг ёришмаган бўлса, "й", "ў", "қ" харфларини чизади. Кейин-кейин бу машқ шу қадар тақомил топдики, Зумрад хола икки-уч харфдан кейинки келини нима демокчилигини тушунадиган бўлиб қолди. Бу мисоллар кино асарига мавзу бўла олмайдими, бўлганда ҳам "Хўроз қочди", "Оқпадар", "Энагалар", "Шомурод ва Дурдона", "Кичкина хўжайин", "Замонавий совчилар", "Андижонлик меҳмон" каби "асар"лардан анча мазмунли чиқади.

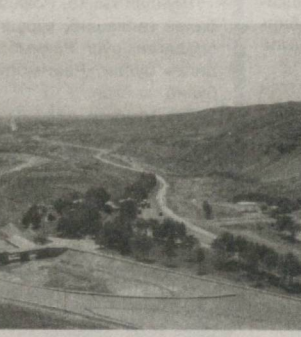
Кўрсатувда аччиқ, аммо керакли мулоҳазалар айтилди. Дилноза Кубаева элимизнинг машҳур аёллари ролини ижро этсам қанийди, деди. Бу истеъдодли санъаткоримизга Ўзбекистон халқ шоири Ойдин Ҳожиёвнинг яқинда ўқувчилар қўлига етиб борган "Тўрт танҳо" китобини ўқиб чиқишни тавсия қилган бўлардим. Адиз Ражабов ҳамма ролларидан ҳам қониқмаслигини самимий, кўнглидан чиқариб айтди, одоб билан мушоҳада юритди, шунисиға раҳмат.

Албатта, ҳамма муаммони бир кўрсатувда ҳал қилиб бўлмайди. Мухими, ушбу кўрсатувда гоёт муҳим, миллийнинг шаъни билан боғлиқ муаммо кўтарилди. Бу баҳс янги-янги давраларда, ижодкорлар, муҳлислар орасида, пойтахтдан олис-олис манзилларда давом этиши, охир-оқибат қўйилган натижани бериши шубҳасиз.

СУРАТЛАРДА «ТОВКА ҚЎРҒОНИ»

Халқаро маданият қарвонсаройида ёзувчи ва санъатшунос Нодир Норматовнинг "Товка қўрғони" деб номланган фото-қўрғазмаси намоиш этилди. Қўрғазмага қўйилган қирқдан ортиқ сурат Товка қўрғонининг кечаги қуни ва бугуни ҳақида хикоя қилади. Тиниқ ва ёрқин тасвирига олинган ҳар бир суратда одамларнинг турмуш-тарзи, табиат манзаралари, тарихий жойлар акс этган. Айниқса, чаман бўлиб очилган лолалар қизгалдоқлар оғушида ястаниб ётган Сурхон воҳаси қир-адирлари тасвири томошабинлар эътиборини тортади.

— Нодир Норматовнинг фотосуратларини кузатиб шундай хулосага келдимки, Товка қўрғонидаги деворий асарларни уйғониш даври санъатиға қиёслаш мумкин,— деди Ўзбекистон халқ рассоми Леким Ибрагимов. — Бундай санъат ва маданият ёдгорлиги дунёда ягона бўлса керак. Нодир ушбу ёдгорликларни суратларга муҳрлашга, томошабинларни улар билан қиндан таништиришга ҳаракат қилган.

Кўрғазма залларида

Кўрғазма доирасида Н.Норматов сценарийи асосида суратга олинган шу мавзудаги ҳужжатли филм намоиш этилди. Унда ёш ижодкорларнинг Ўзбекистон халқ рассоми Баҳодир Жалолов устахонасида Товка қўрғонидан топилган қадимий суратларнинг асл нусхасини тиклаш борасидаги изланишлари ҳам акс этган.

Сарвара ҚОСИМОВА

МЎҶИЗАВИЙ КЎЙЛАР

Ўзбекистон давлат консерваториясида халқаро кўрик-танловлар голиби, "Сарбон" гуруҳининг созандаси, "Нихол" мукофоти совриндори Фазлиддин Шафоатов концерти бўлиб ўтди. Концертда ўзбек миллий куйлари ва чет эл композиторлари асарларидан намуналар ижро этилди.

Ёш афгон рубоби устасининг чиқишлари, франциялик меҳмон Силвиан Рой билан ижро этган дуэтлари томошабинлар олқишига сазовор бўлди. Дастурда, шунингдек, Покистон оҳанглиридан "Тика-тика", француз куйларидан "Эсмералда", афғонча "Гуллар рақси", "Биби санам", ўзбек халқ куйларидан "Хўжаниёз" ва бошқа асарлар ижро этилди.

Шихназар ИБРОХИМОВ

Истиқлол фарзандлари

Қозғистоннинг Алматы шаҳрида яқинда бўлиб ўтган "Орлеу" халқаро танловида Тошкент давлат Миллий рақс ва хореография олий мактабининг ўн икки нафар ўқувчиси иштирок этди. Танлов қатнашчилари мумтоз рақс ва дунё халқлари рақси йўналишларида беллашдилар.

Шуниси диққатга сазоворки, ўзбе-

кстонлик истеъдодли ёшлар миллий рақсларимиз билан бирга дунё рақсларини ҳам маҳорат билан ижро

ЁШЛАРИМИЗ ШОҶСУПАДА

этиб, томошабинлар олқишига сазовор бўлдилар. Сехриё Мирзаева ("Пилла" рақси), Тигран Абдуллаев ("Лаган" рақси) ва Отабек Фуломов (Андижонча рақс) халқ рақслари бўйича биринчи ўринни кўлга киритгани қувонарли ҳолдир. Ёкутхон Хасанова ва Викториа Василишина иккинчи ўринга сазовор бўлди. Мумтоз рақсда сахнага чиққан Мадина Юсупова ва Анна Ходорская танлов дипломлари билан тақдирланди. Шунингдек, истеъдодли созанда Шухрат Тожиевнинг доирадаги ижроси танлов ҳайъати ва қатнашчиларнинг алоҳида эътирофиға сазовор бўлди.

Инобат ИМОНКУЛОВА

Аҳмадjon МЕЛИБОВ

НОЗИКТАЪБ ДЕҲҚОН

Шудгордан ҳамал тафти таралаверса раҳматли бобомнинг кенг мўл ҳовлимиздаги дов-дараклар ичида куймаланиб юриши кўз олдимга келаверади. Айниқса, поллиз экинлари учун эгат олсалар, харақатларини завқланиб кузатардим. Тупрокқа шеър ёзапти, бобом, деб ўйлардим. Олган ариқчалари текис, равон, шунчалар мутаносиб бўлардики...

Бозордан авайлаб олиб келган ҳилверабгина турган кўчатларни расамади билан ўтказиб, ариқчаларга милдирига сув тараганларидан кейин ўқийверинг эди, бобом яратган манзараларни.

Ҳа, бу жараён шеър ёзиш ёки расм солининг айна ўганиси эди.

Асли, бобом шоир экан, энди билсам. Фақат, у киши туйғуларини қозоғга эмас, шудгорга ёзаркан. Ҳис-ҳаяжонларини тупрокқа кетмони билан битар эканлар.

Бир куни бобомга ўқшаб шоир бўлгим келди. Онамизнинг ўтган кузда ювиб тозалаб бостирмага илиб кўйилган кетмончасини олиб томорқада куймаланаётган бобомнинг ёнига кириб, унда-бунда пайдо бўлган ёввойи ўтларни чапишга тушдим. Қилаётган ишимни бироқ кўзатиб турган бобом, кўлимдаги кетмонни олиб ҳовлининг эгагига улоқтириб юбордилар. Ва:

— Бор, болаларман ўйна! — дедилар, зарда билан.

Уша куни бобомдан астойдил ранжидим. Нега бундай қилди? Мен ҳам шеърга ўшатиб эгат олмоқчи эдим-ку!

Мана, орадан йиллар ўтди. Ўйлаб кўрсам, бобомга ўшанда ишим нега ёқмаганини англагандай бўламан. Чунки бобом ўша лаҳзаларда ўзининг энг зўр

“шеър”ини ёзаётган экан. Биласизми, сизга айтсам, шоир аҳли илҳом жазавази устида биров аччиқфейроқ бўлишади. Дунёни унутиб, ўз оламига бурканиб олиб ишлаётган пайта ҳеч ким халақит бермас, деб туради. Бу ҳолатни шоир Муҳаммад Юсуфдан ўтказиб таърифлаш кийин.

...Оламини эркалаб эрка сўз излаб, Боламини эркалаб бир сўз айтмайман. Мушукдай суйқалиб келса ҳам музлаб, Бетидан бир ўпмай уйдан ҳайдайман.

Қалам ушладимми, демак — ўйин бас, Яйраб очомайди гул дудоғини. Бундоқ юрак ютиб сўраша олмас, Хонамда қолдирган қўйғочини.

Бурчак-бурчакда жим тортишар бурун, Билсам қандай ўйу хаёл ичида. Тўзсиз шеърларим деб шириндан-ширин, Болаларим юрак оёқ учидан...

Чунки шеърни бир одам — шоирнинг ўзи ёзади-да. Бошқа биров, у хоҳ суюкли на-бираси бўлсин ёки бошқа... ижод да-мларида яқинлашмай тургани маъқул.

Мен бўлсам ёввойи ўтларнинг шудгор юзасида кўриниб турган қисминигина чо-пиб бобомни чалгитардим. Бобом эса, ел-пиштовокдай кетмонини бегона ўт чиққан жойга зарб билан ботирар, кўчатнинг бо-шини чуқурга, томирини кўёшга тиглаб, ағдариб ташларди. Ана энди, қайта кўка-риб кўрсин, беор ўт.

Бобом ер чоғиғими, экинлар тагини юмшатиши, даракларга, айниқса, то-клар шакл бериши, чин дилдан, ибодат қилаётгандай астойдил баҳарларида. Чоп-қилса ёнғоқдек кесакин ҳам кетмон кети билан обдон уқалаб, ҳар бир кўчатнинг та-гини алоҳида ҳўмлаб чиқарди.

Энди билсам, аксар ижодкорларга хос, ўзини унутиб ишлаш, иш устида зардали-лик, қўйинги, қалам аҳлидагина бўй кўрса-тиши мумкин бўлган айрим “инжиқ фази-лат”лар менга, айнан, Бойқўзи бобомдан ўтган экан.

Қатрлар

Бувамнинг ўтиб кет-ганига қирқ йилдан ошса-да, деҳқончилик, богдорчиликдаги нозиктаъблиги, шоир-ларникидаги тутумлари ҳали-ҳануз халқ ёдида, эл оғзида.

ХИРГОЙИ

Турмуш ташвишлари билан ҳар доим банд отамнинг қўшиқ куйлаганини сира эшитмагандим. Болалигимизда отамнинг хурсанд ҳолда ашула айтишини, негадир, тасаввуримга сиғдира олмасдим.

Кеч кўз кўнларидан бири эди. Ғўзапо-яларни боғлаш учун похотдан арқон эша-диган бўлдим. Арқон учун энг мақбули по-хол ёки ботқоқ жойларда ўсадиган, қиёқ-япроқли, бўйи икки ярим, уч метрчага ўрлайдиган ёввойи кўгай ўсимлиғидир. Уша куни отам арқон эшиш маромига бе-рилиб, менинг борлигимни ҳам унутди шекилли, ички бир овозда қандайдир қўшиқни хиргойи қила бошлади. Қувонч-дан ичимга сиғмайман: “Менинг отам ҳам қўшиқ айтаркан!”, “Менинг отам ҳам шеър ёдларкан!...”

Икки ҳофиз хониш қилса, тўйхонада-ғиларнинг товоққа узатилган кўллари қотиб, оғизларида оши билан анграйиб қоларди. Бутун олам қўлоққа айланиб қолгандай, қушлар, ҳатто курт-қумур-қалар ҳам тин олиб, фақат Худойқул ҳофизни тинглаётгандай туюларди менга. Шундай давларда у кишининг биз билан тенгқур тўнғич ўғли Абдурахим-жонга ҳавасим келарди. Чунки, бу де-парлада унинг отасигина газал билар, қўшиқ қилиб куйлаб, давраларда одамлар кўнглини обод қиларди-да. Одамларни хўрсинтириб, эн-

тиктириб, селу селоблар қиларди, кўз ёшларини оқизарди.

Падаримизнинг похолни ўзгача мароқ билан эшиб, дунё гапларини унутган ҳолатдаги хонишдан билдимки, бугун кайфияти яхши. Отамиз кайфияти чоғ бўлган давлар эса ганий оиланинг тўнғич фарзанди сифатида мен учун байрам де-яверинг. Бирок отам куйлаётган қўшиқ оҳанги негадир ниҳоятда эзгин, одамнинг юрагини эзиб юборадиган даражада маҳ-зунлиги дилимни бир оз хира қиларди:

Қоши ёсинму дейин, қўзи қаросинму дейин, Кўнглимга ҳар бирнинг дарду балосинму дейин?! Кўзи қаҳринму дейин, кўнглимга захринму дейин, Бу қудуратлар аро-йи-а-и-!

Ўроқни айлантириб тартаётганимда отамнинг кўллари орасидан эшилиб чи-каётган похолнинг чийраниши ҳам у ки-шининг димоғидан таралаётган қўшиқ оҳан-гидай ҳазин ва нолакор эди, гўё... Уша давларда мен ўроқни кун бўйи шу алпоз-да айлантириб тортишга, оёқларим эса отамнинг олдига минг марта, йўқ, милён марта бориб келишга тайёр эди. Фақат, қўшиқ тугаб қолмаса бас...

Қани энди, отамнинг хиргойи қилаётган шу ҳолатини бошқалар ҳам кўрсалар. Сер-фарзанд, кетмон билан рўзгор тебратиди-ган Тўйчи бойнинг ҳам шеър билишини, қўшиқ куйлашини билиб қўйсалар.

Афсуски, газалнинг ҳам аввалию охири бўлганидай, қўшиқнинг-да, отамнинг кўлларидадан эшилиб чиқаётган похолнинг-да адоғи бор эди.

Отамиз шўрликни арқондай эшиб чийра-ти ташлаган ўша оғир йиллар ҳам... Утар-кан — ўтди. Худо хоҳласа, мана, саксон беш баҳорини ҳам қаршилайман, деб турибди. У кишини укаларим, сингилларим, невра-че-вараларининг тўйларида кўзлари қувончдан ёшланиб, яқтаклари этагини хилпиратиб улкан оқшудай солланиб рақсга тушган шоду-хуррам давларини ҳам кўрдик.

Абдунаби БОЙҚЎЗИЕВ

Райимбой уйига қайтди. Лекин тиш оғриги заррача ҳам пасаймай, аксинча, кучайиб кетди.

Эртаси Райимбойдан «Қалай, оғриқ қолдимми?» деб сўради Севара жонсарак бўлиб.

— Йўқ, аксинча, оғриқ кучайди.

Севара йигитнинг оғзини очиб, яна қараган бўлди-да, деди:

— Кечаги маргимуш эскиб, кучи қолмаган кўринади. Касал тишинг нерв толарини ўлдирмабди. Бугун янгисини кўяман.

— Майли.

Райимбой тишининг оғриги пасайиш ўрнига кучайиб, яна туни билан ухловмай чикди.

Эрталаб дўсти Холматни учратди ва унга бўлган гапларни айтиб берди.

— Бектемирда Солижон ака деган тажрибали тиш дўхтири танишим бор, — деди Холмат. — Ушанинг олдига олиб борай. Унинг буй этган қизи ҳам бор.

— Менга ҳозир хотин олиш муҳим эмас, тиш оғригидан қутулиш муҳим, ошна, олиб бор танишингга, — деди

Райимбой. — Ахир уч кундан бери миж-жа қоққанам йўқ, бугун ҳам ухловмасам, чўзилиб қолсам керак...

Икки ўртоқ тақси ушлаб, Солижон дўхтирликка боришди. У Райимбойнинг оғзини очиб, тишларини диққат билан кузатган:

— Тишингизни даволаган шифокор ўзи бирор жойда ўқиганми? — деди.

— Ҳа, институти битирган.

— Шундайми?.. Ундай бўлса, институт-нинг равоғида сайр қилиб юриб битир-ган экан.

— Нега?

— У оғриган тишингизни эмас, соғини қавлабди-ку!

— А?!

— Ҳа, шундай.

— Вой, бақалогей!..

Роҳила опа эртаси ундан «Энди кимга уйланмоқчисан?» деб сўраганда шундай жавоб берди:

— Солижон дўхтирнинг қизига...

Азамат ОТАБОВ. Хумсон. Угам дарбеси.

“Суюкли диёр”

Камолиддин Бехзод номидаги мемориал бог-музейда рассом Мурод Умарнинг “Соғлом бола йили”га бағишланган “Суюкли диёр” деб ном-ланган шахсий кўргазмаси очилди. Мурод Умар серкирра ижодкор. Унинг ўзига хос тасвир услуби ҳамда устозлик фаолияти, айниқса, диққатга сазовор.

Мусавирнинг “Бешик тўйига”, “Хуш келдинг, Наврўзи”, “Биринчи муҳаббат”, “Шоҳимардон манзараси”, “Болалик даври”, “Довонлар оша”, “Эртош манзаралари”, “Ширин бобо”, “Қизим Мохларойим”, “Сирли тут дарахти”, “Бизнинг қишлоқ” каби манзара, графика, портрет жанридаги ранг-баранг асарларида юртимиз-нинг бугунги қиёфаси, меҳнатқаш инсонлари ма-ҳорат билан тасвирланган.

Н. МАМАТКУЛОВА

ИЛМИЙ АНЖУМАН

Кўқон шаҳрида “Юксак маънавият — энгил-мас куч” ва “Ўзбекистон ифтихори” ширлари остида маданият ва аҳли дам олиш марказ-ларида маданий-марифий тадбирлар ва тўга-раклар ишони ташкил этиш мавзусида илмий-амалий анжуман бўлиб ўтди.

Республика халқ иқодиёти ва маданий — маърифий ишлар илмий методик маркази, Фарғона вилоят ҳокимлиги маданият ва спорт ишлари бошқармаси ҳамда мутасадди ташки-лотлар ҳамкорлигида ташкил этилган тадбир-да соҳа мутахассислари ва санъатшунос олимларнинг маърузалари тингланди.

Илмий анжуман шўъбаларда давом этган муҳокамаларда маърузалар юзасидан фикр-мулоҳазалар эшитилди. Муҳокамалар сўни-да гоё ва тақлифлар тақдироти ўтказилди. Тўғарақлар ва бадий жамоалар фаолияти-ни акс эттирувчи кўргазма ташкил қилинди. “Кўқон ёр-ёри” ва “Замонавий рақс” тўғарак-ларининг концерт дастури, Кўқон шаҳар муסיқали драма театрининг “Жаннати аёл” спектакли намойиш этилди.

О. ҲАКИМОВА

Райимбойнинг шу йил ёзда уйланиш нияти бор эди. Лекин мўлжалга тўғри ке-ладиган қиз ҳадеганда топилавермади. Боши қотиб, қўшни маҳаллада яшайдиган қайвони аёл — Роҳила опа олдига масла-хатга борди.

— Сенга ўзи қанақа қиз ке-рак? — сўради Роҳила опа уни тинглагач. — Семизи бўлсин ёки ориқоғими? Навчаси-ни ёқтирасанми ёки ўрта бўйлигини?

— Семиз, бўмбиллаганини топаверинг, — деди Райимбой. — Фейлим ўзимга маълум. Менга семизгина, полво-нгини мос. Бундай қиз менга тегса, кун-да ёнимда юрса ҳаммамнинг ҳаваси кела-диган бўлади.

— Маълумоти қандай бўлсин?

— Олий маълумотли бўлгани яхши-да. Эр-хотиннинг маълумоти тенг бўлса, гулни гулга қўшган бўласиз.

— Дидингга балли! Сен из-лаган қиз мен ишлайдиган шифохонада бор. Яқинда у тиш дўхтирликни битириб келди. Сен хоҳлагандай семизгина, пол-вонгина, тагли-зотли... Ҳўп десанг, ўша қиз билан таништираман.

— Бўлди! — деди Райимбой. — Сизга ёққани — менга ёққани. Таништиринг.

Шундай қилиб, Роҳила опа аввал қиз билан гаплашиб, урашувга розилигини оладиган, сўнг Райимбойга хабар қила-диган бўлди. Райимбой уйига хурсанд бўлиб қайтди.

Тасодифни қарангки, орадан икки кун ўтгач, худди атайлаб бўлганидек, Райимбойнинг жағ тиши оғриб, тун бўйи мижжа қоқмай чикса бўлади! Эрталаб ёрдам истаб яна Роҳила опа-га кўнғироқ қилди. У воқеадан хабар-дор бўлгач, суюниб деди:

— Вой, яхши бўлибди тишинг оғрига-ни! Ҳар бир ёмон нарсанинг яхши томони

— Танишганимиздан хурсандман! — деди. Севара қизариб: — Раҳмат! — деди.

У йигитни курсига ўтказиб, оғриқ ти-шини анча кўрди. Кейин қўлига қумуш-ранг, жажжи пармалаш дастохини олиб, тишни пармалашга тутинди. Шунда жа-ғидаги оғриқ илгаригисидан ҳам кучайиб, Райимбойнинг назарида бир эмас, бир нечта тиши зирқираб оғрий бошлаганига ўхшади. Пешонасидан совуқ тер чикиб, “дод” деб юборгиси келди. Лекин номус кучли, чидади. Ахир қиз бирдан: «Иродасиз йигит экан-ку, мен-га кувўликка ярамайди бу», деган хаёл-га борса, ҳаёт нима бўлади кейин...

Қиз пармалашни тугатгандан сўнг тиш қавағига маргимуш қўйди. Кейин: — Бугунги ишимиз тугади, — деди. — Эртага келсангиз, маргимуш-ини олиб, касал тишингизни пломба-лаб қўяман.

Райимбой энгил тортиб:

— Раҳмат! — деди ва имкониятдан фойдаланиб қўшимча қилди: — Мени мана шу азобдан кутқарсангиз, бир умрлик вафодорингиз бўламан.

— Менга биринчи навбатда сизнинг соғлигингиз керак, — деди қиз камтар-лик билан.

— Раҳмат!

Али Назар ЭГАМНАЗАРОВ

ТИШИ ОҒРИГАН БҮЙДОҚ

Ҳажвия

— Танишганимиздан хурсандман! — деди. Севара қизариб: — Раҳмат! — деди.

У йигитни курсига ўтказиб, оғриқ ти-шини анча кўрди. Кейин қўлига қумуш-ранг, жажжи пармалаш дастохини олиб, тишни пармалашга тутинди. Шунда жа-ғидаги оғриқ илгаригисидан ҳам кучайиб, Райимбойнинг назарида бир эмас, бир нечта тиши зирқираб оғрий бошлаганига ўхшади. Пешонасидан совуқ тер чикиб, “дод” деб юборгиси келди. Лекин номус кучли, чидади. Ахир қиз бирдан: «Иродасиз йигит экан-ку, мен-га кувўликка ярамайди бу», деган хаёл-га борса, ҳаёт нима бўлади кейин...

Қиз пармалашни тугатгандан сўнг тиш қавағига маргимуш қўйди. Кейин: — Бугунги ишимиз тугади, — деди. — Эртага келсангиз, маргимуш-ини олиб, касал тишингизни пломба-лаб қўяман.

Райимбой энгил тортиб:

— Раҳмат! — деди ва имкониятдан фойдаланиб қўшимча қилди: — Мени мана шу азобдан кутқарсангиз, бир умрлик вафодорингиз бўламан.

— Менга биринчи навбатда сизнинг соғлигингиз керак, — деди қиз камтар-лик билан.

— Раҳмат!

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва «Ижод» жамоат фонди уюшма аъзоси, Қорақалпоғистон халқ шоири Улмамбет Ҳужаназаровга ўли **Муртобий ХУЖАНАЗАРОВ**нинг вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

Гул кўп, чаман кўп

ЖАҲОН АДИБЛАРИ ҲАЁТИДАН

Тагор — “Буюк виждон посбони”

Рабиндранат Тагор (1861-1941) 1912 йили “Бахшида қўшиқлар” номли инглиз тилидаги илк китобини чоп эт-гач, Осиё ижодкорлари орасида биринчи бўлиб Нобел мукофоти билан тақдирланган. Серкирра ижодида кўра Тагор Уйғониб даври даҳолари билан бир сафда туради. У, аввало, шоир ва носир, айна чоғда, драматург, мусав-вир ҳамдир. Жавоҳарлаб Нехру Тагор ҳақида: “У сиёсий арбоб эмас, лекин шеър ва қўшиқларида ҳинд халқи тақдирини ва озодлигини юрагига жуда яқин олиб куйлаган буюк сиймодир”, деб ёзган.

Тагор ўн етти ёшида бенгал тилида иккита лирика тўплами-ни чикарган. Гарчи, лирик шаҳар Калкуттада туғилиб ўсган бўлса-да, Англияда ҳуқуқшуносликка ўқиб қайтган, халқ ҳаётига яқинроқ бўлиш мақсадида қишлоқда яшай бошлади. Дастлаб деҳқонларнинг жуда эзилганини кўрган адиб аста-секин улар-нинг ички оламига назар солиб, ажойиб шахсларни кашф эта-ди. 1901 йили ўш мақтабига, сўнг коллежига асос солади, кейинчалик у Вишваҳарти университетига айланади. Бу билан адиб инглиз мустамлакачилари таълим соҳасида олиб борган сиёсатга қарши туради. Шу сабабли Маҳатма Ганди уни “Буюк виждон посбони” деб атаган.

Тагор шеърларида иккита асосий мавзу етакчилик қила-ди: биринчиси — ҳаётни қулайлаш, дунё гўзаллигидан ҳай-ратланиш; иккинчиси — теран гуманизм, инсонга ҳамдард-лик, унинг таҳқир этилишига қарши руҳий исён. Шу боис Тагор “Назмада қувонч ва изтироб ёнма-ён келди”, дей-ди. Ҳаётини эса Тангри таоло қудратининг намоян бўлиши, деб билади. У ҳинд адабиётида ҳикоя жанри асосчиси. Романапислик маҳорати эса “Бибха соҳили”, “Дошиманд Рожа”, “Қўзга тушган чўп”, “Чатуранга”, “Сўнгги қўшиқ”, “Тўрт қисм”, “Халокат”, “Хонадон ва жаҳон” асарлари орқали китобхонларга яхши маълум.

Арагон номидаги маълон

Парижда дунёга келган шоир ва носир Луи Арагон (1897-1982) тахаллусини Испаниянинг ўрта асрлардаги графли-ги номидан олган. Париждаги тиббиёт факултетида таҳсил олган ва Биринчи жаҳон урушида санитар сифатида хизмат қилган Луи Арагон 1924 йилда Андре Бретон ва Филипп Супо билан ҳамкорликда сюрреалистлар ҳаракатига асос солади. 1927 йилдан бошлаб журналистика соҳаси билан фаол шуғуллана бошлади. 1953-1972 йилларда Les Lettres francaises газетасига муҳаррирлик қилади...

Луи Арагоннинг “Эҳтиросли ҳафта” романи, “Кўз ва хо-тира”, “Шоирлар”, “Чинакам халокат”, “Тугалланмаган роман” каби поэмаларида инсониятнинг тарқиқий йўли, ижтимоий-тарихий жараёнлар поэтик мушоҳада этилган. “Юракдаги тиг”, “Элзанинг кўзлари”, “Француз тонги” каби шеърий тўплам ва ҳикояларида адибнинг фаол фуқаро-лик позицияси акс этган. У социалистик реализм методи-га хос догматик қарашларни ҳам танқид қилган.

1982 йили Луи Арагон вафот этганда адабни сўнгги йўлга кузатиш маросимига 10 миң киши қатнашган. 2012 йили Париждаги Авлиё Людовик оролида адиб хотираси-га эҳтиром сифатида Луи Арагон майдони очилган.

Цвейгнинг ушланмаган орзуси

Австриялик моҳир адиб, новелла устаси Стефан Цвейг (1881 — 1942) Эмиль Верхарн, Ромен Роллан, Франс Ма-зерель, Огюст Роден, Томас Манн, Зигмунд Фрейд, Жеймс Жойс, Герман Гессе, Герберт Уэллс, Поль Валери, Ри-хард Штраус, Бертольд Брехт сингари машҳур кишилар билан дўстона алоқада бўлган. У роман ва новеллардан ташқари шеърий тўпламлар (“Кумуш торлар”), ада-бий-танқидий мақолалар ҳам эълон қилган.

Вена университетини битириб, докторлик даражасини олган Цвейг Лондон ва Парижда, сўнгра Италия ва Испа-нияга саяхат қилади, Хиндистон, Хиндихитой, АКШ, Куба ва Панамага боради, Биринчи жаҳон урушининг охириги йилларида Швейцарияда яшайди. Р.Роллан ҳақида ёзган очеркида уни “Европа виждони” деб атайди. Шунингдек, адиб яна бир эссесини Т. Манн, М. Пруст, Й.Рот сингари адибларга бағишлаган.

“Безовта юрак”, “Ўзгариш шарори” каби тарихий роман-лари ёзувчи икхоний фантазияси билан юксак бадиийлик касб этган. У тарихий ҳужжатлар билан ишлар экан, мемуарлар-дан руҳий-психологик ҳолатларни топишга гоётда моҳир бўлган. “Мария Стюарт”, “Эразм Роттердамский зафари ва фожиаси” асарлари шу жиҳатида кўра эътибор қозongan. Цвейг нуктаи назарча, Эразм фожиаси унинг киргин-урушларнинг олдини ололмаганидир. Биринчи жаҳон урушини фожаий англашлмовчиллик, деб хисоблаган адиб узоқ вақт “бу жаҳондаги энг охириги уруш бўлиб қолади”, дея ишонган. У ҳатто Р.Роллан, А.Барбюс, шунингдек, фашизмга қарши бўлган немис ёзувчилари билан биргаликда янги киргинба-рот урушини олдини оламангиз, деб ўйлаган. Бирок Эразм ҳақидаги асари устида иш олиб бораётганда нацистлар унинг ўйини тинтув қиладилар. Бу яқинлашиб келаётган хавфнинг илк ваҳимаси эди. Шундан сўнг у Лондон, Лотин Америкаси ва АКШдан паноҳ излайди. Кўп ўтмай Бразилиянинг Петрополис шаҳарчасидан кўнмин топади.

Адибнинг тарихий новеллалари орасида “Инсониятнинг юлдузли лаҳзалари” асари, айниқса, унинг “Ўлаётган одам-нинг мактублари” боби гоётда машҳур. Утан асрининг бош-ларида капитан Роберт Скотт инсон қадами етмаган Жану-бий қутбга экспедиция уюштирди. Бирок... Омад ундан юз ўтирган, тақдир муз қитъа кўксига биринчи бўлиб ватани байрогини қаддаш шарафини норвегиялик Амундсенга раво қилган эди. Капитан Скотт бир ойгина кен қолади. Унинг қайтиш йўли янада машаққатли ва халокатли кетган. Руҳан эзилган капитан сафардош дўстларидан жудо бўлади ва ўзи ҳам музликлар бағрида абадий макон топади.

МУАССИС:
ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР
УЮШМАСИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЙОТИ ВА САНАТИ

Манзилнинг: Тошкент — 100083, Матбуотчилик қўчаси, 32
Қабулхона — 233-52-91
Котибият — 233-49-93

Элект